

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

dr. Cristina BOGZEANU

**MEDIUL DE SECURITATE
EUROMEDITERANEEAN
LA ÎNCEPUT DE SECOL XXI**

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOGZEANU, CRISTINA

Mediul de securitate euromediterranean la început de secol XXI /
dr. Cristina Bogzeanu. - București : Editura Universității Naționale de
Apărare "Carol I", 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-660-107-8

355.4

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- *Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autoarei*

ISBN 978-606-660-107-8 (on-line)

The Euro-Mediterranean Security Space at the Beginning of the Millennium

CUPRINS

Argument	5
Capitolul 1. Cadrul de analiză	7
1.1. Delimitare geografică și caracteristici	7
1.2. Regiune, regionalizare, regionalism, inter-regionalism. Scurtă abordare conceptuală	11
1.3. Există o regiune euromediteraneeană?	15
Capitolul 2. Depășirea decalajelor. Inițiative de cooperare	19
2.1. Abordarea UE	19
2.2. Abordarea NATO	26
Capitolul 3. Tendințe generale ale securității euromediteraneene	29
3.1. Evoluții în plan politic și social	30
3.2. Dezvoltarea terorismului	40
3.3. Securitatea economică a vecinătății sudice a Europei după „primăvara arabă”	43
3.4. Dimensiunea militară a securității actorilor din sudul și sud-estul Mării Mediterane	49
Concluzii	56
Bibliografie	58

Summary

• Foreword • The framework of analysis * *Geographical delimitation and characteristics* * *Region, regionalization, regionalism, inter-regionalism. A short conceptual approach* * *Is there a Euro-Mediterranean region?* • Overcoming the gaps. Cooperation initiatives * *EU approach* * *NATO approach* • General trends of Euro-Mediterranean security * *Political and social evolutions* * *The development of terrorism* * *The economic security of Europe’s southern vicinity after the “Arab Spring”* * *The military dimension of South and South-Eastern Mediterranean actors* • Conclusions • Bibliography

Abstract

The Euro-Mediterranean area is the scene of the world’s most notable and dynamic changes in security terms. “Arab spring”, a range of phenomena begun at the end of 2010 in Algeria and still proceeding in Syria, changed the strategic context of cooperation.

The present analysis is focused on the recent evolutions in security terms in the Euro-Mediterranean and is built on three major directions. First, there is a theoretical approach on “region” concept, whose aim is to serve at establishing whether Euro-Mediterranean space is a region in the true sense of the word. Secondly, there is an analysis of EU and NATO cooperation initiatives in this space and thirdly, a study of the political, social, economic and military evolutions in the southern and south-eastern Mediterranean in the aftermath of the “Arab spring”.

This paper is meant to offer a bird’s eye view not only of the characteristics and success of cooperation in the Mediterranean, but also on the most recent trends in the security environment of this area.

ARGUMENT

După revoltele populare ce au marcat destinul politic, economic și social al Africii de Nord și Orientului Mijlociu de la sfârșitul anului 2010, vecinătatea sudică a Europei a căpătat un plus de complexitate și importanță în ecuația de securitate regională și internațională. Evenimentele larg cunoscute sub denumirea de „primăvara arabă” au generat schimbări ale regimurilor politice, instabilitate socială și economică.

Spațiul euromediterranean a constituit subiectul a numeroase studii de specialitate, atrăgând într-o măsură considerabilă atenția mediului politic și diplomatic, în special pe plan european. De altfel, chiar termenul „euromediterranean” face trimitere clară la participarea Europei la dinamica securității acestui spațiu. Mai mult, acesta este și nivelul la care au luat naștere cele mai numeroase inițiative de coordonare a cooperării între actorii riverani Mării Mediterane. Prin urmare, spațiul euromediterranean cuprinde statele membre europene și ne-europene riverane Mării Mediterane. De asemenea, putem considera actori relevanți în acest spațiu și UE și NATO.

Cauzele care au stat la baza acestei abordări extinse sunt evidente: proximitatea geografică, instabilitatea regiunii ce se poate repercuta cu ușurință asupra spațiului european, persistența unor conflicte (conflictul arabo-israelian), tensiuni etnice, proliferarea armelor de distrugere în masă, violări ale drepturilor fundamentale ale omului, dispute asupra resurselor naturale (hidrocarburi și apă), apariția unor noi tipuri de conflicte („primăvara arabă”), fluxuri de imigranți și refugiați, dezvoltarea rețelelor teroriste în acest spațiu, faptul că UE este principalul partener comercial al statelor din sudul și sud-estul Mării Mediterane etc.

Soluționarea conflictelor din acest spațiu, în special a celor din Orientul Mijlociu, crearea condițiilor necesare

depășirii decalajelor economice, creșterea securității la nivel uman, social, politic reprezintă puncte-cheie pentru actorii regionali, de a căror abordare optimă depinde modul în care securitatea europeană se va defini în perioada următoare. Cooperarea în plan regional constituie cea mai viabilă formă pentru a evita accentuarea decalajelor în ceea ce privește dezvoltarea economică, precum și perpetuarea pe termen lung a conflictelor din acest spațiu.

Lucrarea de față constituie o abordare a securității din spațiul euromediterranean din perspectiva relațiilor dintre UE și NATO, de o parte, și, de cealaltă, statele din Nordul Africii și Orientul Mijlociu, ilustrând tendințe recente din planul dinamicii securității în această zonă. Analiza este construită pe trei direcții principale, după cum urmează: a) o abordare teoretică a conceptului „regiune”, menită să releve dacă acest spațiu poate fi încadrat sau nu în această categorie; b) o cercetare a inițiativelor de cooperare în acest spațiu lansate de UE și NATO, organizații ce constituie motorul politic și economic al dezvoltării unei regiuni în această zonă; c) examinarea evoluțiilor recente în sudul și sud-estul Mediteranei pentru a investiga nu doar succesul inițiativelor anterior menționate, ci și schimbările generate de revoltele populare începute la finele anului 2010.

Premisa de la care pornim acest demers constă în faptul că întreg mediul de securitate euromediterranean se definește în prezent sub influența a două șocuri strategice – criza economică și financiară mondială și „primăvara arabă”.

Capitolul 1. CADRUL DE ANALIZĂ

Spațiul euromediterranean este unul fundamental eterogen, fiind caracterizat printr-o vădită diversitate din perspectivă etnică, religioasă, economică, socială și politică. La o primă vedere, se poate identifica prezența a numeroase organizații de securitate cu specific regional, dar și interacțiuni între aceste organizații și relații de tip bilateral între respectivele organizații și actorii statali cuprinși în acest spațiu. Prin urmare, care este cadrul în care analizăm evoluțiile din planul mediului de securitate din spațiul euromediterranean? Pot fi acestea încadrate într-o analiză de tip regional sau presupun un alt tip de metodologie?

1.1. Delimitare geografică și caracteristici

În cadrul prezentului studiu, vom considera spațiul euromediterranean zona contiguă a Mării Mediterane.

Figura nr. 1: Spațiul euromediterranean

Sursa: Kristin ARCHICK, Derek E. MIX, *The United States and Europe: Responding to Change in Middle East and North Africa*, Congressional Research Service Report for the Congress, June 2013, p. 3, <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R43105.pdf>, accesat la 6 ianuarie 2014.

Practic, acest spațiu include actorii statali și nonstatali cu ieșire la Marea Mediterană. Acesta cuprinde UE, Africa de Nord și Orientul Mijlociu. Astfel, acest spațiu este unul de contingență între trei regiuni distincte din punct de vedere economic, cultural, politic și instituțional – Uniunea Europeană și Orientul Mijlociu și Nordul Africii (Middle East and North Africa – MENA).

De asemenea, spațiul în discuție este și unul al decalajelor, al contrastelor, fiind situat în zona de contact dintre două părți distincte ale lumii, între nord și sud, pe de o parte, și, de cealaltă, între Occident și Orient.

Decalajul Nord-Sud constă în diferențele în termeni de dezvoltare a statelor, statele din Nord fiind relativ dezvoltate din punct de vedere economic, iar cele din Sud în curs de dezvoltare. Astfel, Nordul este cunoscut ca fiind o zonă relativ bogată, în timp ce Sudul una săracă.

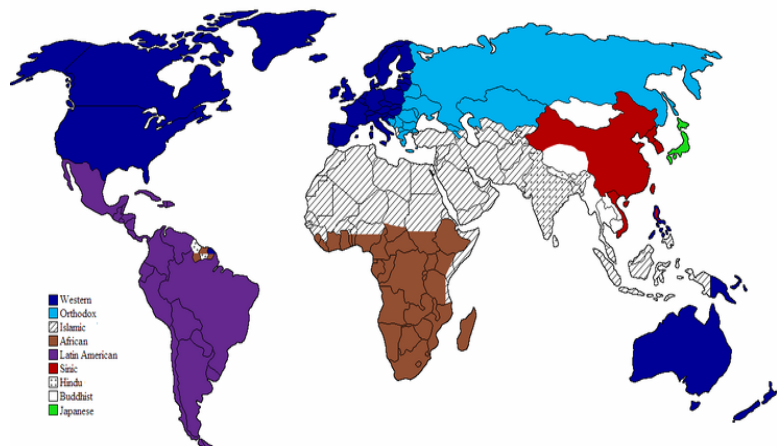
De reținut este, în acest sens, faptul că acest decalaj tinde să se reducă în ceea ce privește spațiul euromediterranean. Astfel, se cuvine luat în calcul impactul crizei economice și financiare asupra vieții economice europene, dar și impactul pozitiv al investițiilor și ajutoarelor financiare primite de statele din MENA de-a lungul timpului. Ultimul deceniu a adus statelor arabe îmbunătățiri ale ratelor de creștere economică, precum și scăderea ratelor șomajului. Alături de acestea trebuie adăugat și faptul că marea parte a acestor state sunt exportatoare de petrol (Algeria, Libia, Egipt) sau țări de tranzit ale hidrocarburilor către Europa (Tunisia, Maroc, Egipt)¹.

Tot în acest spațiu putem identifica zona de falie civilizațională propusă de Samuel P. Huntington. În Figura nr. 2 se poate observa că, potrivit acestei viziuni, în jurul Mării Mediterane se reunesc trei civilizații – occidentală, ortodoxă și

¹ Stephen CALLEYA and Monika WOHLFELD (eds.), *Change and Opportunities in the emerging Mediterranean*, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Gutenberg Press, Malta, 2012, p. 145.

islamică.

Huntington considera că „cele mai pătrunzătoare, importante și periculoase conflicte ale lumii nu vor fi între clase sociale, bogați și săraci sau alții definiți din punct de vedere economic drept grupuri, ci între popoarele aparținând diferitelor entități culturale”². Practic, în această viziune, cultura și tiparul civilizațional constituie cea mai importantă forță motrice a sistemului internațional.

Figura nr. 2: Harta celor nouă civilizații identificate de Samuel P. Huntington în „Ciocnirea Civilizațiilor”

Sursa: http://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_P._Huntington

Deși teoria ciocnirii civilizațiilor a fost contestată de-a lungul timpului și chiar infirmată de succesul unor inițiative de cooperare care depășesc faliile trasate de Huntington în 1993, viziunea sa reflectă diferențele culturale specifice mediului de securitate euromediterranean. Nu este vorba doar despre faptul că nordul acestui spațiu este unul preponderent creștin, iar sud-estul unul islamic, ci și despre tipare de interacțiuni, dar și

² Pentru detalii asupra teoriei lui Huntington, a se vedea Samuel P. HUNTINGTON, *Ciocnirea Civilizațiilor și Refacerea Ordinii Mondiale*, Editura Antet, Filipeștii de Târg, 1997, p. 36.

particularități ale vieții politice și economice.

Nordul Africii și Orientul Mijlociu fac parte din ceea ce a fost denumit Lumea a Treia, caracteristicile acesteia fiind, în genere, lipsa de putere și slaba dezvoltare economică, lipsa de coeziune socială și a capacităților statului. Desemnează state conduse de regimuri autoritare, de lideri concentrați nu atât asupra amenințărilor externe, ci asupra amenințărilor venite din interiorul respectivelor state (lovituri de stat, rebeliuni, revoluții³).

Cu alte cuvinte, spațiul euromediterranean reprezintă legătura dintre Europa (cultură occidentală, creștinism, dezvoltată economic, raliată la tendințele economice și strategice internaționale) și Nordul Africii și Orientul Mijlociu (cultură orientală, islamism, în curs de dezvoltare economică, în curs de raliere la tendințele economice și strategice internaționale). Totodată, este un spațiu în care pot fi identificate numeroase inițiative de cooperare trans-regională, ce pot fi caracterizate drept încercări ale actorilor cu un nivel de putere mai ridicat de a-i sprijini pe cei cu o putere mai mică, încercări ale Nordului de a oferi sprijin Sudului în ceea ce privește dezvoltarea economică, implementarea principiilor democrației etc.

În ceea ce privește securitatea, pot fi identificate o serie de problematice de actualitate sau care își mențin actualitatea. Conflictul arabo-israelian, proliferarea armelor de distrugere în masă și dezvoltarea rețelelor teroriste sunt printre cele mai bine cunoscute aspecte de securitate legate de acest spațiu. Totuși, relevanța dimensiunilor economice, politice și sociale a fost demonstrată de evenimentele asociate „primăverii arabe”, dar și de locul pe care acestea îl ocupă în inițiativele de cooperare demarate în acest spațiu.

³³ Conform Steven R. DAVID, „Regional Security in the Third World” în *Security Studies for the 21st Century*, edited by Richard H. SCHULTZ Jr., Roy GODSON, George H. QUESTER, Brassey’s Publishinghouse, Dulles, 1997, pp. 289-303.

1.2. Regiune, regionalizare, regionalism, inter-regionalism. Scurtă abordare conceptuală

Una dintre temele frecvent abordate în cadrul studiilor din domeniile relațiilor internaționale și studiilor de securitate este constituită de nivelul de analiză regional al relațiilor dintre state, care oferă un cadru potrivit pentru explicarea fenomenelor din planul relațiilor dintre actorii internaționali și pentru realizarea de predicții în ceea ce privește evoluția nivelului de securitate al unui anumit spațiu. Această tendință a cunoscut o amplificare semnificativă în contextul ce a urmat finalului Războiului Rece, când actorii non-statali, de tipul organizațiilor de securitate, au început să joace un rol din ce în ce mai notabil pe arena internațională. Dezvoltarea UE ca organizație de integrare regională, cu o clară dimensiune de securitate și apărare în dezvoltare, precum și evoluția rolului NATO au constituit deopotrivă stimuli ai acestei tendințe.

Abordările teoreticienilor din domeniul relațiilor internaționale pleacă, în marea lor parte, de la fenomenele ce s-au petrecut pe scena europeană post-Război Rece, evoluția UE având un impact sensibil în acest tip de analiză. În această ordine de idei, teoreticienii din paradigmele clasice ale relațiilor internaționale s-au concentrat preponderent asupra motivației statelor de a coopera⁴.

Conform teoriei „noului regionalism/regionalității”, pentru a putea vorbi despre existența unei regiuni, este nevoie să identificăm o identitate comună. Principala distincție dintre „vechiul regionalism” și „noul regionalism” este dată de faptul că, în prima abordare menționată, regiunea nu putea fi considerată un actor internațional, ci doar un nivel de analiză sau un spațiu de acțiune⁵.

⁴ Pentru detalii, a se vedea Craig A. SNYDER, *Contemporary Security and Strategy*, Palgrave and MacMillan, New York, 2008, pp. 230-232.

⁵ Bjorn HETTNE; Fredrik SÖDERBAUM, „The New Regionalism Approach”, în *Politeia*, nr. 3 [17]/1998, pp. 6-21, apud. Craig A. SNYDER, op. cit., 2008, p. 232.

În această viziune, ideea de regiune depășește referințele geografice ale proximității fizice. Astfel, „regiunea” nu este definită doar din punct de vedere geografic, ci printr-un cumul de elemente printre care se numără existența unei identități comune, a unei istorii comune, a unui set comun de valori culturale, dar și prin interdependență din perspectiva securității. În această ordine de idei, securitatea actorilor statali dintr-o regiune este atât de interdependentă încât niciunul dintre aceștia nu își poate defini securitatea făcând abstracție de ceilalți. Exemple clare în acest sens pot fi identificate în cazul Europei, al Americii de Nord, al Balcanilor de Vest, al Orientului Mijlociu etc.

Din perspectiva noului regionalism, o regiune presupune cumulul a trei elemente centrale: a) existența unei experiențe istorice comune și a unor probleme comune pentru statele dintr-un anumit spațiu; b) existența unor legături strânse între aceste state și societăți, putându-se vorbi despre o „graniță” în interiorul căreia interacțiunile sunt mai intense decât cele cu actorii din alte părți ale lumii (regionalizare); c) emergența unei organizații, care dă o formă legală și instituțională regiunii, furnizând și „reguli ale jocului” în cadrul respectivei regiuni (regionalism)⁶.

În opinia lui Barry Buzan, „în termenii securității, regiune înseamnă că un subsistem distinct și semnificativ de relații de securitate este format de un grup de state care au fost sortite să se găsească în apropiere geografică unele față de altele”⁷. Buzan adaugă o altă caracteristică analizei securității din perspectivă regională – tiparul de interacțiune care poate fi unul

⁶ Conform Richard STUBBS, George UNDERHILL, *Political Economy and the Changing Global Order*, MacMillan, London, 1994, apud Michael SMITH, „Regions and regionalism”, în *Issues in World Politics*, Edited by Brian WHITE, Richard LITTLE, Michael SMITH, MacMillan Press Ltd., London, 1997, pp. 70-71.

⁷ Barry BUZAN, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 194.

de amicitie (în cazul regiunilor unde relațiile dintre actorii statali sunt preponderent de cooperare) sau unul de inamicitate (regiunile caracterizate prin relații de confruntare între actorii pe care îi cuprind)⁸. Astfel a luat naștere teoria complexelor de securitate, care constituie „un grup de state ale cărui prime preocupări de securitate le leagă laolaltă suficient de îndeaproape, încât securitățile lor naționale să nu poată fi luate în considerare în mod realist, separat unele de altele”⁹.

Ulterior, evoluția în planul interconectării actorilor dintr-un anumit spațiu a determinat dezvoltarea unor concepte conexe – „regionalizare” și „regionalism”. Prin regionalizare se înțelege, de regulă, procesul de formare de regiuni; regionalismul presupune tendința de a crea instituții și aranjamente regionale¹⁰. Cu alte cuvinte, regionalizarea definește un proces, iar regionalismul include și rezultatele acestui proces. Regionalismul presupune și existența unei conștiințe regionale, a unei identități regionale și a integrării regionale¹¹. Această abordare presupune existența unor interese comune, dar și a unor diferențe între regiunea respectivă și alte regiuni.

Raportarea la alteritate, precum și influența pozitivă sau negativă a unor actori din exterior asupra dezvoltării regionalismului, au constituit unele dintre punctele comune ale abordării teoretice a regionalismului. Acești actori pot fi alte puteri sau chiar alte grupuri regionale, fenomenul fiind cunoscut drept „ecou extra-regional”¹². În speță, ecoul extra-

---

⁸ Ibidem, pp. 195-199.

⁹ Ibidem, p. 196.

¹⁰ Pentru detalii, a se vedea Alexandra SARCINSCHI, Cristian BĂHNĂREANU, *Procesul de regionalizare a României și securitatea națională*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, pp. 16-26.

¹¹ Ibidem, pp. 22-23.

¹² Ruth ZIMMERLING, „Externe Einflüsse auf die Integration von Staaten” apud Heiner HÄNGGI, „Interregionalism: Empirical and Theoretical Perspectives”, Paper prepared for the workshop „Dollars, Democracy and

regional se referă la exportul modelelor de integrare regională, UE fiind cel mai elocvent exemplu în acest sens. Uniunea Africană sau Uniunea Eurasiatică reprezintă astfel de „ecouri”, replici, imitații ale modelului european de integrare regională.

H. Hänggi face însă referire și la inter-regionalism, prin acesta înțelegându-se rețeaua de relații între actorii ce fac parte din diferite regiuni, depășind astfel viziunea tipică „noului regionalism”. Din perspectiva acestuia, inter-regionalismul poate cunoaște trei forme principale. O primă formă constă în relații stabilite între grupuri regionale, referindu-se la raporturile dintre grupuri regionale bine conturate, cum ar fi, spre exemplu, relațiile dintre UE și ASEAN (Association of South-East Asian Nations). Acordurile bi-regionale sau trans-regionale constituie cea de-a doua formă de inter-regionalism. Sunt acorduri eterogene, mai difuze decât cele din prima categorie și presupun participarea unor actori extra-regionali în cadrul unor acorduri cu specific regional. Astfel de acorduri sunt considerate Reuniunea Asia-Europa (Asia-Europe Meeting: ASEM) sau Cooperarea Economică Asia-Pacific (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC). În fine, relațiile dintre grupuri regionale și alte puteri constituie cel de-al treilea tipar al inter-regionalismului propus de Hänggi. Acestea pot constitui părți semnificative ale acordurilor bi-regionale sau trans-regionale. Exemple de astfel de relații pot fi considerate Summiturile UE-Rusia, UE-China.

În viziunea lui L. Fawcett¹³, schimbările din planul sistemului internațional influențează evoluția regionalismului, a cărui principală caracteristică este, fundamental, cooperarea, aceasta fiind o cale pentru creșterea securității și bunăstării.

Trade: External Influence on Economic Integration in the Americas”, Los Angeles, 18th May 2000, accesat on-line la <http://www.cap.uni-muenchen.de/transatlantic/download/Haenggi.PDF>, la 10 decembrie 2013.

¹³ Louise FAWCETT, „Regionalism in World Politics: Past and Present”, în *Elements of Regional Integration*, edited by Ariane KOSTLER and Martin ZIMMEK, Nomos, Baden-Baden, 2008.

1.3. Există o regiune euromediterraneană?

Având în vedere considerațiile teoretice expuse anterior, este încă dificil de identificat o regiune euromediterraneană care să se „muleze” perfect unuia dintre aceste cadre, principala cauză constând în absența unei unice identități, a unui set comun de valori și interese. Totuși, în prezent, există documente oficiale ale UE, precum și studii academice, care fac referire la existența unei regiuni euromediterraneene de securitate.

Spațiul euromediterranean este, de fapt, un spațiu de confluență, de contingență între mai multe regiuni, unde există suficient de multe probleme comune care să justifice cooperarea, și chiar în absența unui fond cultural, istoric și valoric comun la nivelul tuturor statelor.

Plecând de la teoria lui H. Hänggi, putem susține că procesele generate de UE au dat naștere, în primul rând, unui nou tip de „ecou extra-regional”. Nu este vorba nici despre imitație și nici despre crearea unor forme distincte de cooperare, ci despre inițiative de cooperare lansate de UE, formalizate și, într-o anumită măsură, chiar instituționalizate, pentru gestionarea unor aspecte de securitate, comune și altor spații din afara propriei regiuni.

Pornind de la acest raționament, putem încadra spațiul euromediterranean în teoria expusă de H. Hänggi, cu mențiunea că, în acest caz, avem de a face cu o tipologie aparte de inter-regionalism. Aceasta deoarece, în spațiul euromediterranean, nu se poate vorbi despre existența unei organizații regionale majore, la nivelul căreia să fie coordonate inițiativele de cooperare între actorii statali; concomitent, diversele inițiative de cooperare lansate de UE și NATO indică existența unor probleme comune și a unor eforturi de abordare concertată a acestora.

Pe scurt, securitatea în spațiul euromediterranean este determinată de eforturile unor puteri regionale (de tip nonstatal – NATO și UE) de a preveni sau gestiona riscurile de securitate

ce emerg din spațiul apropiat. În ceea ce privește abordarea lui H. Hänggi, această stare a lucrurilor s-ar putea încadra cel mai bine în cea de-a treia categorie de inter-regionalism, dat fiind că, deși ambele organizații au avut și o abordare multilaterală, orientată către construcția unei regiuni în acest spațiu, cooperarea bilaterală a fost cea preferată, condițiile și termenii acordurilor de asociere fiind stabilite cu fiecare stat în parte, în funcție de nevoile acestuia și de nivelul de dezvoltare.

Utilizând o terminologie diferită, ne putem raporta la spațiul euromediterranean ca la o regiune în curs de formare, la inițiativa actorilor occidentali. Practic, spațiul euromediterranean nu este o regiune în accepțiunea clasică a termenului, conform definițiilor date de teoreticienii realiști, liberali sau de exponenții Școlii de la Copenhaga. Regiunea euromediterraneană este un concept, ce ilustrează interdependența în planul securității al actorilor din respectivul spațiu.

Istoria relațiilor euromediterraneene datează încă din 1972, când Comunitatea Europeană a lansat Politica Mediteraneană Globală (sub conducerea Franței), menită să favorizeze acordurile bilaterale comerciale și de ajutor între statele europene și cele mediteraneene¹⁴. Cu toate acestea, vom lua ca punct de reper istoric în crearea regiunii euromediterraneene, debutul Procesului Barcelona (1995), o abordare a întregii regiuni euromediterraneene, axat preponderent pe cooperarea în plan economic și politic.

Procesul Barcelona a luat naștere în contextul în care Războiul Rece luase sfârșit de puțină vreme, conflictele din Orientul Mijlociu păreau a se fi apropiat de final odată cu

---

¹⁴ Pentru o cronologie a inițiativelor de cooperare euromediterraneene, a se vedea Emanuel ADLER, Federica BICCHI, Beverly CRAWFORD, Raffaella Del SARTO, *The Convergence of Civilizations. Constructing a Mediterranean Region*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2006, pp. 21-24.

inițierea Procesului de la Oslo¹⁵, iar statele din Maghreb păreau a se fi înscris pe calea democratizării. Pentru Europa, Procesul Euromediteranean a constituit, de fapt, un efort de a aborda noul mediu regional și european de securitate. Practic, dacă „în timpul Războiului Rece, Europa de Vest se temea de *puterea* adversarilor din vecinătatea estică, când această amenințare s-a prăbușit treptat în anii '80, au început să se simtă amenințați de slăbiciunea vecinilor din sud”¹⁶. Imigrația din sud, creșterea xenofobiei în nord, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, creșterea militantismului islamic fundamentalist au constituit principalele amenințări care au impulsionat inițiativa europeană. În timp, la acestea s-au adăugat importanța bunei funcționări a transportului de hidrocarburi spre Europa, legăturile economice și mișcările de populație, în speță imigranți și refugiați.

De asemenea, modul în care acest set de posibile riscuri și amenințări au fost abordate este justificat prin experiența europeană. Practic, UE a ales instrumentele care s-au dovedit de succes în experiența sa – parteneriatul și dezvoltarea încrederii mutuale. Iar, în cazul spațiului euromediteranean, acest lucru a echivalat cu efortul de a construi o regiune, căruia i se subsumează, într-o oarecare măsură, construcția unui set de valori și interese comune, practic, a unei identități comune. În acest caz, putem vorbi despre „invenția unei regiuni care nu există încă”¹⁷. Totodată, „ingineria socială a identității

---

¹⁵ Procesul de la Oslo reprezintă un set de acorduri între guvernul israelian și Organizația pentru Eliberarea Palestinei. Primul acord a fost semnat la Oslo, în 1993, și al doilea la Teba (1995). Procesul de la Oslo este considerat un proces de pace între cele două părți vizate, menit să conducă la încheierea unui acord de pace bazat pe dreptul popoarelor la auto-determinare, în speță, al palestinienilor.

¹⁶ Annette JÜNEMAN (editor), *Euro-Mediterranean Relations after September 11. International, Regional and Domestic Dynamics*, Frank Cass Company Ltd., London, 2004, p. 5.

¹⁷ Emanuel ADLER, Beverly CRAWFORD, „Constructing a Mediterranean Region: A Cultural Approach”, Conferința „The Convergence of

regionale nu se bazează nici pe legături de sânge, nici pe religie, ci pe societatea civilă, rețelele voluntare și credințele civice”¹⁸. Astfel, se poate rezuma viziunea constructivistă asupra spațiului euromediteranean, conform căreia inițiativele de cooperare curente din acest spațiu vor conduce, pe termen lung, la formarea unei comunități de securitate, adică a unui spațiu în care relațiile dintre actori sunt unele de cooperare.

În opinia noastră, formarea unei comunități de securitate constituie un proiect pe termen foarte lung, însă subliniem faptul că regiunea geopolitică euromediteraneană este una în curs de formare.

Cooperarea euromediteraneană presupune, în mod fundamental, efortul de a construi stabilitate și securitate pe plan regional în contextul în care nu există încă un set comun de valori pentru toți actorii cuprinși în această arie. Calea aleasă a fost eliminarea cauzelor politice, sociale, economice și de mediu ale instabilității prin exportarea modelului de securitate vest-european bazat pe valorile democrației și ale economiei de piață.

Totuși, după cum vom demonstra în paginile următoare, „exportul” acestor valori nu s-a dovedit a fi unul lipsit de dificultăți, a căror origine poate fi identificată nu doar în specificul acestui spațiu, ci și în evoluția tendințelor din mediul de securitate regional și internațional.

Civilizations? Constructing a Mediterranean Region”, Lisabona, Mai 2002, p. 15, <http://ies.berkeley.edu/research/MeditAdlerCrawford.pdf>, accesat la 6 ianuarie 2014.

¹⁸ Ibidem.

Capitolul 2. **DEPĂȘIREA DECALAJELOR.** **INIȚIATIVE DE COOPERARE**

Spațiu de interes strategic nu doar pentru UE, ci și pentru SUA și NATO (mai ales după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001), spațiul euromediterranean de securitate este unul în care inițiativele de cooperare sunt numeroase și extrem de diverse ca domeniu de desfășurare. Relațiile comerciale, în special în domeniul hidrocarburilor, sprijinul financiar, asistența în plan social, politic și militar constituie axe ale cooperării în acest spațiu.

Deși relațiile bilaterale între statele europene și SUA, de o parte, și statele mediteraneene ne-europene, de cealaltă, comportă o importanță considerabilă, în prezentul demers, ne vom concentra atenția asupra inițiativelor lansate de UE și NATO, ca expresie a efortului de a instituționaliza cooperarea în acest spațiu.

2.1. Abordarea UE

Spațiul Mării Mediterane este unul de importanță strategică pentru UE nu doar din prisma proximității geografice, ci și a potențialului ridicat al spațiului sud-mediterranean de a exporta instabilitate în nord. În 2011, UE importa 84% din necesarul de petrol și 64% din cel de gaze naturale din această regiune¹⁹. Principalele surse de import sunt Algeria și Libia și, într-o măsură mai mică, Egipt, iar Tunisia și Maroc sunt țări de tranzit. Astfel, stabilitatea zonei sud-mediterraneene constituie una din prioritățile UE în ceea ce privește politica externă.

UE are cel mai extins cadru de abordare a aspectelor

---

¹⁹ Conform Kristina KAUSCH, „The end of (Southern) Neighborhood”, în *Papers IEMed*, No. 18, published by European Institute of the Mediterranean, April 2013, p. 27.

care țin de securitate în spațiul euromediterranean. Notabil, în acest sens, este accentul pus pe cooperare în plan economic și politic, ce se poate traduce într-o încercare de a exporta modelul de securitate vest-european, bazat de democrație și pe economia de piață.

Parteneriatul euromediterranean a luat naștere prin *Procesul de la Barcelona* (1995), care reunea într-un unic cadru de dialog toate cele 27 de state mediteraneene (europene, africane, asiatice), în ciuda conflictelor din Orientul Mijlociu. Prin Declarația de la Barcelona, statele semnatare se angajau să contribuie la crearea unei „zone de pace și stabilitate în spațiul mediteranean”²⁰.

Declarația pune bazele parteneriatului euromediterranean, fundamentat pe trei axe majore: a) parteneriat în domeniul politicii și al securității; b) parteneriat în domeniul economic și financiar; c) parteneriat în afacerile sociale, culturale și umane.

În domeniul economic și financiar, Declarația de la Barcelona stabilea trei obiective subsumate acestuia, respectiv constituirea unei zone euromediterraneene de comerț liber; sprijin din partea UE în perioada de tranziție și liberalizarea economică. Dintre acestea, constituirea unei zone euromediterraneene a comerțului liber reprezintă poate cel mai ambițios deziderat, dificil de atins tocmai din pricina distanței mari dintre nivelul de dezvoltare al statelor europene și cel al statelor africane și asiatice. Acesta este și motivul pentru care proiectul de integrare economică nu a fost realizat până la primul termen stabilit (2010).

Succesul Procesului de la Barcelona a fost adesea criticat. Deși a constituit unicul cadru în care statele euromediterraneene au continuat dialogul, chiar în condițiile în care Orientul Mijlociu a rămas o zonă de conflict, rezultatele

---

²⁰ *Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference*, 27-28 November 1995, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/trado_c_124236.pdf, accesat la 2 decembrie 2013.

concrete ale acestei inițiative au fost, de cele mai multe ori, considerate a fi puțin satisfăcătoare. Una dintre principalele cauze a fost constituită de atenție inegală acordată celor trei „pachete” de parteneriat propuse la Barcelona, adică pachetului economic și financiar i se acorda mai multă importanță decât celui politic și de securitate, iar celui politic și de securitate mai multă decât celui destinat afacerilor sociale, culturale și umane.

Practic, Procesul de la Barcelona poate fi considerat un exemplu elocvent de proiectare a puterii „soft”, o manifestare a Uniunii ca actor preponderent civil. François Duchêne argumenta, încă din anii '70, că Europa este o putere civilă, dat fiind că participă la civilizarea întregului sistem internațional, dezvoltă și menține relații armonioase și constructive cu ceilalți actori internaționali, sprijină autoritatea dreptului internațional, iar, în urmărirea intereselor proprii, utilizează preponderent instrumente politice și economice²¹.

În ciuda faptului că Procesul de la Barcelona a constituit, de fapt, o abordare specifică UE, faptul că acesta pare să fi eșuat mai mult sau mai puțin în toate domeniile incluse în cele trei „pachete” este clar. Această inițiativă nu a rezultat nici în crearea unei zone a comerțului liber în spațiul euromediteranean, nici la crearea unei comunități de securitate. O posibilă cauză a acestui fapt poate fi identificată în eșecul înregistrat de Procesul de la Oslo, menit să ducă la rezolvarea conflictului arabo-israelian, ceea ce a făcut posibilă menținerea unui climat de instabilitate și insecuritate în regiune, nefavorabil îndeplinirii obiectivelor propuse prin Declarația de la Barcelona. În plus, acest climat a cunoscut o înrăutățire după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, care au rezultat în acțiunea militară a SUA și aliaților săi în Orientul Mijlociu și au dus la concentrarea atenției asupra dezvoltării fenomenului terorist în regiune. Distanțele culturale, sociale, economice și politice dintre Europa și MENA s-au adâncit încă și mai mult.

---

²¹ Conform Annette JÜNEMAN (editor), *op. cit.*, 2004, p. 9.

În 2004, UE lansa *Politica Europeană de Vecinătate (PEV)*, prin care era vizată și vecinătatea mediteraneană a Europei. PEV relua dezideratul afirmat la Barcelona, în 1995, de a consolida climatul de prosperitate, stabilitate și securitate, numai că, acesta nu viza doar sudul Europei, ci și estul acesteia. Practic, PEV este menită să creeze un cerc de state stabile, prospere și predictibile în jurul granițelor UE, presupunând relații privilegiate între acestea și Bruxelles. Prin PEV, statele vizate primesc susținere financiară din partea UE, integrare economică și acces la piețele UE, facilități de călătorie în Uniune, asistență tehnică și politică. Politica Europeană de Vecinătate urmărește, așadar, nu doar să consolideze securitatea în vecinătatea Europei, ci și să prevină apariția de noi decalaje între UE și vecinii săi.

PEV funcționează pe baza unor acorduri bilaterale, încheiate între UE și statele din sudul și estul Uniunii, în funcție de specificul fiecăruia. Pentru actorii din zona mediteraneană sunt încheiate „Planuri de acțiune”, prin care este stabilită agenda de reforme politice și economice pe termen scurt și mediu, ținându-se cont de nevoile respectivului stat și de interesele Uniunii.

Practic, Parteneriatul Euromediteranean era menit să dea naștere unei noi regiuni, în timp ce PEV funcționează pe acorduri bilaterale, adaptate fiecărui stat mediteranean partener în parte.

În 2008, este relansat, la inițiativa președintelui Franței al acelei perioade, N. Sarkozy, Parteneriatul Euromediteranean, luând naștere *Uniunea pentru Mediterana (UpM)*. Agenda UpM este mai restrânsă decât cea propusă prin Declarația de la Barcelona: a) depoluarea Mării Mediterane; b) facilitarea mișcării oamenilor și bunurilor, prin îmbunătățirea căilor de transport maritime și terestre; c) un program comun de protecție civilă, care abordează prevenirea, pregătirea și răspunsul la dezastre naturale și antropice; d) constituirea unei universități euromediteraneene, în Slovenia (2008); e) Inițiativa

de Dezvoltare a Afacerilor Mediteraneene, prin care este sprijinită activitatea întreprinderilor mici din această regiune prin evaluarea nevoilor acestora și asistență tehnică, precum și acces la finanțare. Practic, din acest cadru, lipsește ideea integrării economice și al constituirii unei comunități de securitate bazate pe cooperare, dar abordarea continuă să rămână una cu specific regional și nu bilateral, așa cum se întâmplă în cazul PEV. UpM are un caracter mai restrâns, mai pragmatic, funcționând pe baza unor proiecte mai clar definite, mai concrete.

Acest caracter al UpM, prin comparație cu obiectivele propuse prin Procesul de la Barcelona, poate fi explicat prin: a) învățarea unor lecții în cursul derulării Procesului de la Barcelona, precum conștientizarea necesității unei abordări mai restrânse, dar mai eficiente; b) reorientarea politicii externe a UE pe o direcție mai puțin axată pe idei, principii și valori și mai mult pe fapte și urmărirea intereselor²²; c) efectele crizei economice și financiare resimțite puternic pe ambele țărmuri ale Mării Mediterane.

Similar Procesului de la Barcelona, și relansarea inițiativei de cooperare la Marea Mediterană, deși mai restrânsă și fundamentată pe o logică a „pașilor mărunți”, este supusă unor provocări consistente: efectele crizei economice și financiare; revoltele populare ce au afectat spațiul MENA, ducând la instabilitate în plan economic, politic și social; caracterul conflictual al Orientului Mijlociu unde, alături de conflictul arabo-israelian, în Siria, se derulează de mai bine de trei ani un război civil. Prin urmare, nici de această dată, inițiativa Europei de a consolida relațiile cu MENA și de a

---

²² Conform Adrian HYDE-PRICES, „A ‘tragic actor’? A realist perspective on ‘ethical power Europe’”, în *International Affairs*, No. 1 (84)/2008, pp. 29-44 apud Stefania PANEBIANCO, *The EU Involvement in the Mediterranean: changing priorities and strategies?*, http://studium.unict.it/dokeos/2012/courses/1001282C1/document/panebianco_ISIG2008.pdf, accesat la 9 decembrie 2013.

exporta valori și stabilitate nu beneficiază de un mediu propice.

În contextul strategiilor macro-regionale, la finele anului 2012, a fost lansată *Strategia UE pentru regiunea Adriatică și Ionică*²³, axată pe dezvoltarea relațiilor economice și comerciale din acest spațiu, vizând patru state membre ale UE (Croatia, Grecia, Italia și Slovenia) și patru state nemembre ale Uniunii (Albania, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, Serbia).

Procesul de Pace din Orientul Mijlociu (Middle East Peace Process – MEPP) constituie o altă axă a politicii externe a UE, complementară Procesului de la Barcelona, prin care se urmărește soluționarea conflictului arabo-israelian. UE, ONU, Federația Rusă și SUA constituie „Cvartetul” care mediază conflictul din Orientul Mijlociu. În acest cadru, UE susține soluția a două state independente Israel și Palestina, rezolvarea problemei refugiaților palestinieni, precum și a celei referitoare la împărțirea Ierusalimului. După eșuarea Procesului de la Oslo, în urma celei de-a doua Intifade, implicarea Uniunii a fost preponderent de natură politică și umanitară.

Revoltele populare din MENA au demonstrat, într-o anumită măsură, ineficiența politicilor Uniunii în ceea ce privește vecinătatea sa mediteraneană, constituind, în același timp, și o schimbare a mediului strategic din acest spațiu care presupune o abordare distinctă față de cea anterioară.

Anterior evenimentelor ce au debutat la finele anului 2010 în Africa de Nord, inițiativele Uniunii pentru statele riverane Mării Mediterane cuprindeau, după cum am demonstrat anterior, o dimensiune politică, prin promovarea valorilor democratice. Totuși, din 1995 până în 2011, aceste state s-au aflat sub guvernări autoritare, ceea ce relevă că, pentru UE, promovarea democrației în statele cu care se învecinează în sud era un obiectiv subsumat celui de a promova stabilitate și securitate în acest spațiu. Prin urmare,

---

²³ Pentru detalii, a se vedea *Towards an EU Strategy for the Adriatic and Ionic Region*, http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/adriat_ionian/index_en.cfm#4, accesat la 3 martie 2014.

democratizarea era, de fapt, nu un scop în sine, ci un mijloc pentru a obține securitatea²⁴. Alături de atenția consistentă acordată planului economic, acesta poate constitui unul dintre motivele pentru care, eșuând într-o promovare fermă a democrației, politicile UE în spațiul mediteranean au sfârșit prin a susține regimurile autoritare din sud.

De fapt, o democratizare bruscă a acestor state, chiar dacă pe termen lung ar fi echivalat cu un câștig indiscutabil în termeni de securitate, pe termen scurt, ar fi echivalat cu o scădere a nivelului de securitate din pricina posibilelor confruntări violente, și la fel și pe termen mediu, în cursul perioadei de tranziție. Mai mult, dată fiind majoritatea covârșitoare a populației musulmane din acest spațiu, tranziția către democrație echivalează și cu șanse notabile ca partide islamiste să acceadă la putere.

Așadar, „primăvara arabă” nu a constituit neapărat un context favorabil pentru obiectivele propuse de UE pentru Mediterana, dar poate constitui, fără doar și poate, o oportunitate pentru eforturile acesteia de a crea stabilitate și securitate în acest spațiu, pe termen lung. Ulterior înlăturării liderilor autoritari de la conducerea acestor state, au fost create noi instrumente în cadrul cadrelor politice deja existente. În martie 2011, era dată publicității *Comunicarea Comisiei Europene asupra Parteneriatului pentru democrație și prosperitate comună în Mediterana de Sud*. În mai 2011, era publicată *Comunicarea asupra unui „Nou răspuns pentru o vecinătate în schimbare”*, iar, în mai 2012, o *Comunicare asupra furnizării unei noi politici de vecinătate*. Astfel, au fost stabilite noi direcții strategice pentru politica de vecinătate a UE, axate fundamental asupra nemulțumirilor ce au stat la baza revoltelor populare.

La baza acestei abordări noi în planul relațiilor euromediteraneene sunt așezate o serie de principii precum:

a) principiul „*mai mult pentru mai mult*” (statele care vor demonstra progrese în planul democratizării vor primi o finanțare mai consistentă din partea UE pentru proiectele din acest plan);

b) „*democrația profundă și durabilă*” (prin contrast cu abordarea precaută, a pașilor mărunți anterioară revoltelor populare);

c) consolidarea parteneriatului euromediteranean la nivel inter-guvernamental, dar și la cel al societății civile (dat fiind că în urma procesului de tranziție spre democrație, respectivele societăți vor dobândi drepturi pe care nu le-au avut sub regimurile autoritare).

2.2. Abordarea NATO

Alianța Nord-Atlantică a fost preocupată de stabilitatea din Mediterana încă din timpul Războiului Rece. După intrarea în epoca unipolarității, NATO a lansat, în 1994, Dialogul Mediteranean (DM), care, în prezent, vizează șapte state riverane Mării Mediterane nemembre ale Alianței: Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Mauritania, Maroc și Tunisia, de cealaltă parte.

În plus, prezența NATO în acest spațiu a fost vizibilă și din punct de vedere militar, prin intervențiile în războaiele ce au marcat destinul Balcanilor de Vest în anii '90, prin operațiile de menținere a păcii după încheierea acestora, dar și prin participarea în teatrele de război din Orientul Mijlociu. La toate acestea, am putea adăuga și *Operația Unified Protector* (Libia, 2011), precum și *Active Endeavor* (operație de tip articol 5, axată pe combaterea terorismului, lansată în 2001). De asemenea, merită a fi luate în considerație, în acest context, și parteneriatele dintre SUA, pe de o parte, și Israel, Egipt, Cipru, Malta, Tunisia și Maroc.

Dialogul Mediteranean a fost gândit ca spațiu în care Alianței și statele partenere riverane Mării Mediterane pot discuta probleme de securitate de interes comun, dar și ca un

²⁴ Annette JÜNEMAN (editor), *op. cit.*, 2004, pp. 5-7.

instrument pentru cooperare în plan militar. Obiectivele declarate ale DM constau în: a) aport la stabilitatea și securitatea regională; b) cunoaștere și înțelegere mai bună în actorii din acest spațiu; c) înlăturarea oricărei percepții eronate în ceea ce privește NATO, la nivelul statelor vizate de DM.

DM este fundamentat pe doi piloni principali: dialogul politic și cooperarea practică. Dimensiunea politică a DM constă în întâlniri regulate între Alianți și partenerii mediteraneeni, unde sunt discutate aspecte de interes comun. Dimensiunea practică rezidă în Programe de lucru anuale menite să consolideze parteneriatul prin cooperarea în aspectele legate de securitate. Practic, aceste Programe includ seminarii și ateliere lucru (teme precum modernizarea forțelor armate, planificarea intervențiilor în urgențe civile, managementul crizelor, securitatea granițelor etc.), dar și participarea la exerciții comune în cadrul PfP și la cursuri NATO.

După atacurile teroriste din 2001, interesul Alianței pentru această regiune a cunoscut o accentuare vizibilă. La Summitul de la Istanbul (2004), a fost lansată nu doar o inițiativă complementară DM (Inițiativa de Cooperare Istanbul, menită să constituie un cadru de cooperare bilaterală practică între NATO și statele din Orientul Mijlociu Extins), ci și o extindere a DM. Terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, managementul crizelor, reforma apărării și cooperarea în plan militar au devenit domenii ale Dialogului.

Per ansamblu, dată fiind interdependența dintre securitatea europeană și cea a spațiului sud și est mediteranean. Această regiune rămâne una dintre preocupările centrale ale NATO, confirmate chiar prin Conceptul Strategic (2010): „Ne angajăm în mod ferm să dezvoltăm relații de prietenie și cooperare cu toate statele din Mediterana și intenționăm să continuăm dezvoltarea Dialogului Mediteranean în următorii ani”²⁵.

---

²⁵ *Active Engagement. Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty adopted by Heads*

În opinia noastră, dat fiind cumulul de factori ce caracterizează mediul internațional și regional de securitate, există o posibilitate foarte mare ca DM să cunoască o extindere în planul domeniilor abordate. Aceasta, în primul rând, din cauza relevanței considerabile pe care evoluția statelor mediteraneene în planul securității politice, economice, sociale și militare o are pentru termenii în care definim securitatea europeană. În al doilea rând, este vorba despre o tendință identificabilă la nivelul Alianței în perioada ce a urmat vârfului crizei economice și financiare, care constă în acordarea unei importanțe mai mari parteneriatelor²⁶.

În 2011, la întâlnirea miniștrilor de afaceri externe ale statelor membre NATO (Berlin), a fost adoptată o nouă politică de parteneriat – „Active engagement in cooperative security. A more efficient and flexible partnership policy”²⁷, în contextul derulării operației din Libia și a închiderii teatrului de operații din Afganistan. Această revizuire a politicii de parteneriat vizează însă toate statele care au astfel de relații cu NATO. Tendința transpare și din Declarația Summitului de la Chicago (2012), accentuându-se cooperarea în plan politic și practic, în context operațional, prin creșterea gradului de implicare a partenerilor în activitățile de antrenament, educație, exerciții și chiar și în cadrul Forței de Răspuns a NATO²⁸.

---

of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010 (trad. autoarei), NATO Public Diplomacy Division, 2010, pp. 30-31.

²⁶ Pentru detalii, a se vedea Cristina BOGZEANU, *Evoluția relației NATO-UE față de determinarea polilor de putere*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013, p. 28.

²⁷ *Active engagement in cooperative security. A more efficient and flexible partnership policy*, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf, accesat la 12 ianuarie 2014.

²⁸ *Chicago Summit Declaration issued by the the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease, accesat la 12 ianuarie 2014.

Capitolul 3. TENDINȚE GENERALE ALE SECURITĂȚII EUROMEDITERANEENE

Analiza mediului euromediterranean de securitate trebuie fundamentată, în prezent, pe consecințele generate de „primăvara arabă” în plan politic, economic, militar și social, dar este necesar să aibă ca premisă și faptul că, similar întregului sistem internațional, actorii din regiune au fost puternic influențați de criza economică și financiară mondială.

Perturbarea substanțială a vieții economice mondiale după 2007 a avut repercusiuni puternice în evoluția securității europene, fapt foarte vizibil în abordarea acesteia la nivelul NATO și UE. Bugetele militare ale statelor membre au scăzut, au fost identificate noi modalități mai eficiente de planificare a apărării („smart defence” și „pooling and sharing”), iar statelor europene le-a fost solicitată o implicare mai consistentă în furnizarea resurselor financiare și umane necesare garantării securității euroatlantice.

Totodată, semnificațiile noilor abordări ale NATO și UE în plan politic au relevat necesitatea unei implicări mai consistente a statelor europene și a UE în ceea ce privește garantarea securității proprii și a vecinătății apropiate, iar, la nivelul NATO, asistăm la un reviriment al abordării parteneriatelor²⁹.

Dat fiind că sudul și sud-estul Mării Mediterane constituie spațiile în care se identifică cel mai ridicat grad de instabilitate, precum și obiectul politicilor de parteneriat inițiate

---

²⁹ Analize ale repercusiunilor determinate de criza economică și financiară asupra NATO și UE, precum și asupra relațiilor dintre ele au fost realizate anterior. Pentru detalii, a se vedea lucrările publicate de Cristina BOGZEANU, *op. cit.*, 2013; „Relația dintre NATO și UE din perspectiva conceptelor „smart defence” și „pooling and sharing”, în *Impact Strategic* nr. 3 [44]/2012, pp. 34-41; „The European issue behind smart defence initiative”, în *Annals Series of Military Sciences*, No. 2 [4]/2012, pp. 67-75.

la nivelul NATO și al UE, considerăm necesară concentrarea analizei următoare asupra actorilor din aceste zone.

3.1. Evoluții în plan politic și social

Revoltele populare ce au debutat în Africa de Nord, la finalul anului 2010, extinzându-se ulterior spre Orientul Mijlociu au fost motivate prin dorința și tendința populațiilor statelor respective spre democrație, prin erodarea legitimității regimurilor ce se aflau în acel moment la conducere, fiind văzute ca mișcări pentru „buna guvernare”³⁰.

Într-adevăr, la o privire de ansamblu asupra sudului și sud-estului Mării Mediterane, vom observa că, cel puțin până la momentul izbucnirii acestor revolte, în majoritatea lor covârșitoare, erau state autoritare, nedemocratice, țări conduse de un grup mic – un partid, armată, un dictator – care minimizează participarea populară la conducerea țării, fără a încerca însă să controleze complet totul.

Cu excepția Siriei, revoltele populare au adus sfârșitul regimurilor autoritare aflate la conducerea respectivelor state, marcând și începutul drumului lor spre democrație (Tabelul nr. 1). Totuși, după cum vom demonstra în cele ce urmează, acest lucru nu echivalează și cu o îmbunătățire notabilă a indicilor buneii guvernări, a calității vieții cetățenilor și a nivelului de securitate de care se bucură aceștia.

Astfel, încadrarea Siriei pe primele locuri ale topului statelor eșuate este pe deplin justificată. În acest caz, revoltele populare nu au determinat încă o schimbare de regim politic, Bashar al Assad rămânând la conducerea statului, criza escaladând până la război civil. Consecințele acestuia au afectat și securitatea statelor învecinate, în timp înregistrându-se miș-

---

³⁰ Pentru o abordare in extenso a legăturii dintre „buna guvernare” și „primăvara arabă”, a se vedea Teodor FRUNZETI, „Good governance and human security”, în *Book of Proceedings International Conference on EU and Black Sea Regions. Challenges and Opportunities for a Multilateral Cooperation*, Mineo Giovanni Editore, 2012, pp. 95-110.

cări masive de refugiați și conflicte armate la granița cu Turcia.

Stat	An	Categorie regim	Scor total	I. 1	I. 2	I. 3	I. 4	I.5
Tunisia	2010	Autoritar	2,79	0	2,86	2,22	5,63	3,24
	2011	Hibrid	5,53	5,33	5	6,67	6,25	4,41
	2012	Hibrid	5,67	5,75	5	6,67	6,25	4,71
Libia	2010	Autoritar	1,94	0	2,14	1,11	5	1,47
	2011	Autoritar	3,55	0	2,86	3,33	6,25	5,29
	2012	Hibrid	5,15	4,33	5,71	3,89	6,25	5,59
Egipt	2010	Autoritar	3,07	0,83	3,21	2,78	5	3,53
	2011	Hibrid	3,95	2,08	3,21	5	5,63	3,82
	2012	Hibrid	4,56	3,42	4,64	5	5,63	4,12
Siria	2010	Autoritar	2,31	0	2,5	1,67	5,63	1,76
	2011	Autoritar	1,99	0	1,79	2,22	5,63	0,29
	2012	Autoritar	1,63	0	0,36	2,78	5	0

Index 1 (I. 1) – Proces electoral și pluralism politic

Index 2 (I. 2) – Funcționalitatea guvernamentală

Index 3 (I. 3) – Participare politică

Index 4 (I. 4) – Cultură politică

Index 5 (I. 5) – Drepturi civile

Tabelul nr. 1: Indexul Democrației. Studiu comparativ 2010-2012

Sursa: Democracy Index 2012. Democracy at a standstill. A Report from the Economist Intelligence Unit,

https://portoncv.gov.cv/dhub/porton.por_global.open_file?p_doc_id=1034

Revoltele populare din MENA, cu un puternic

fundament economic și social, și repercusiunile în planul schimbării regimurilor politice, au creat condiții propice pentru tipul de cooperare propus prin Declarația de la Barcelona – „transformarea bazinului mediteranean într-o zonă de dialog, schimburi și cooperare, prin care să se garanteze pacea, stabilitatea și prosperitatea, necesită consolidarea democrației și respectării drepturilor omului, dezvoltare economică și socială durabilă și echilibrată, măsuri pentru combaterea sărăciei și pentru promovarea unei mai bune înțelegeri între culturi”³¹.

O analiză comparativă a datelor furnizate de Indexul Statelor Eșuate (Failed States Index – FSI)³² pentru statele din sudul și sud-estul Mării Mediterane indică o tendință de creștere a instabilității în regiune (Tabelul nr. 2), în ciuda emergenței unor sisteme democratice, instabilitate pe care o putem atribui procesului de tranziție către democrație. FSI este construit pe baza a 12 indicatori cheie de natură politică, economică și socială. În studiul de față, vom analiza în detaliu evoluțiile doar a acelor indicatori care relevă schimbări notabile în ceea ce privește stabilitatea sudului și sud-estului Mediteranei, respectiv – legitimitate, mișcări de refugiați, violență între grupuri, respectarea drepturilor omului, nivelul de sărăcie și declinul economic, instituțiile de securitate, intervenții externe. Alături de acestea, statistica FSI ia în calcul și următorii indicatori: presiuni demografice, motive de nemulțumire ale grupurilor, migrație, dezvoltare inegală, servicii publice, nivelul de fragmentare a elitelor.

Dacă pornim de la ideea că revoltele populare din MENA au fost determinate de erodarea legitimității regimurilor aflate la guvernare și analizăm evoluția indicatorului

³¹ Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference, 27-28 November 1995, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf, accesat la 2 decembrie 2013.

³² Datele utilizate pentru realizarea acestor analize comparative (tabelele nr. 2-9) au fost preluate de pe pagina web a Fondului pentru Pace, <http://ffp.stat.esindex.org/rankings-2013-sortable>, accesată la 10 ianuarie 2013.

legitimității statului (Tabelul nr. 3), vom putea remarca chiar o agravare a situației, chiar dacă respectivele regimuri perimate au fost înlăturate³³.

Algeria, care a experimentat „primăvara arabă”, fără a-și schimba însă liderii politici, este singurul stat relativ constant în planul indicatorului legitimității în perioada analizată. Deși Algeria a cunoscut o serie de reforme în plan politic după 2011, precum ridicarea stării de urgență (instituită în 1992) și creșterea numărului femeilor în adunările parlamentare, legitimitatea a rămas la un nivel scăzut, comparabil cu cel al Tunisiei, încă în plin proces de reformă politică.

State \ Loc FSI	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013	Tendință
Algeria	71	81	77	73	↘
Maroc	90	87	87	93	↘
Tunisia	118	108	94	83	↗
Libia	111	111	50	54	↗
Egipt	49	45	31	34	↗
Iordania	90	96	90	87	↘
Israel/ Fâșia Gaza	54	53	61	67	↘
Siria	48	48	23	21	↗
Turcia	89	95	85	86	↗
Liban	34	43	45	46	↘

Tabelul nr. 2: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în Failed States Index în perioada 2010-2013³⁴

Similară este și situația **Marocului**, influențat de

³³ În cadrul statisticii *Failed States Index (FSI)*, creșterea valorii indicatorilor denotă o agravarea a aspectului vizat.

³⁴ Culorile exprimă categoria de risc a respectivelor state. Pentru detalii, a se vedea sursa primară..

protestele ce au cuprins întreaga regiune în 2011. Criza nu a escaladat în aceeași măsură ca în statele vecine, dar a determinat reforme în plan politic, ce includ o nouă constituție și organizarea de alegeri anticipate.

Și în **Iordania**, „primăvara arabă” a favorizat inițierea unor reforme în plan politic, fără a determina însă și violențe notabile. Aman a coborât în topul statelor eșuate datorită relației dintre formațiunea politică aflată în centrul revoltelor populare (Frăția Musulmană) și monarhie – o „alianță neutră” care i-a permis acestuia să participe la actul guvernării, chiar în condițiile în care partidele politice erau interzise³⁵.

State \ Scor legitimitatea statului	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
Algeria	7,5	7,1	7,2	7,4
Maroc	7,2	6,9	6,6	6,7
Tunisia	6,4	7,2	7,8	7,9
Libia	7,3	7,3	8,1	8,4
Egipt	8,4	8,6	9,2	8,9
Iordania	5,9	5,7	6,3	6,5
Israel/Fâșia Gaza	7,3	7,3	6,3	6,7
Siria	8,6	8,3	9,5	9,6
Turcia	6	5,9	6,2	5,9
Liban	7,3	7	7,5	7,2

Tabelul nr. 3: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în Failed States Index, în perioada 2010-2013, din perspectiva scorului pentru indicatorul legitimitate

În plus, încercarea acestei formațiuni de a boicota rezultatele alegerilor din ianuarie 2013 a consolidat reforma inițiată la nivelul monarhiei. Practic, în cazul Iordaniei,

³⁵ Conform Lurdes VIDAL, Moussa BOUREKBA, Laura RUFALCO, „Socio-Political Map after the „Arab Awakening”: In Search for a Balance of Powers”, în *Mediterranean Yearbook 2013*, European Institute of the Mediterranean, 2013, p. 93, http://www.iemed.org/publicacions-en/historic-de-publicacions/anuari-de-la-mediterrania/sumaris/sumari-de-ianuari-iemed-de-la-mediterrania-2013?set_language=en, accesat la 14 ianuarie 2014.

procesele politice și sociale aferente „primăverii arabe” nu au atras o delegitimizare puternică a regimului aflat la guvernare (Tabelul nr. 3). De altfel, chiar dacă scorul înregistrat indică o slabă tendință de erodare a legitimității monarhiei iordaniene, notabil este faptul că aceasta are, comparativ cu celelalte state analizate, cei mai buni coeficienți, atât înainte, cât și după revoltele populare din MENA.

Alte state în care „primăvara arabă” nu a cunoscut un ecou notabil sunt Liban și Turcia. Totuși, gradul de stabilitate, în cele două țări este influențat de alți factori. În **Liban**, spre exemplu, notabile sunt, dincolo de disputa în ceea ce privește delimitarea graniței cu Siria, și consecințele războiului civil din Siria.

State \ Scor mișcări de refugiați	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
Algeria	6,5	6,1	6,5	7
Maroc	6,6	6,5	6,2	5,9
Tunisia	3,4	5,5	4	4,2
Libia	4,3	4,6	5,1	5,4
Egipt	6,7	6,4	6,4	6,5
Iordania	7,9	7,6	7,3	7,8
Israel/ Fâșia Gaza	7,8	7,6	6,6	7,4
Siria	8,9	8,5	9	9,5
Turcia	6,3	6	6,5	7,8
Liban	8,9	8,5	8,2	8,5

Tabelul nr. 4: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în Failed States Index, în perioada 2010-2013, din perspectiva indicatorului mișcările de refugiați

Turcia nu a fost marcată direct de revoltele populare din statele vecine și este statul cel mai apropiat din punct de vedere politic și economic de caracteristicile actorilor din nordul Mediteranei. Forma de guvernare mixtă, ce combină islamismul cu democrația, este adesea citată ca exemplu pentru statele din MENA intrate într-un proces de tranziție politică. Totuși, persistența problemei kurde pe plan intern, numărul mare de

refugiați din Siria, conflictul la granița cu Siria de la finele anului 2012, precum și protestele de stradă din 2013 contra deciziilor guvernului³⁶ au cu siguranță consecințe nefaste asupra securității și stabilității statului turc.

Israel rămâne un stat instabil din cauza disputelor teritoriale cu statele vecine, pentru care nu a fost identificată încă o soluție. Statutul Cisiordaniei și al Fâșiei Gaza, teritorii ocupate de Israel și revendicate de Autoritatea Palestiniană, rămân subiectul negocierilor mediate de Cvartetul alcătuit din SUA, Rusia, UE și ONU, care susține crearea a două state independente. Inițiativele Israelului de a consolida identitatea israelienilor din cele două provincii, în cursul anului 2012, precum și continuarea conflictelor dintre israelieni și palestinieni denotă că soluționarea conflictului arabo-israelian nu se prefigurează pe termen mediu.

State \ Scor violență între grupuri	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
Algeria	8,2	7,8	8,1	7,8
Maroc	6,6	6,4	6,8	6,5
Tunisia	5,4	5,6	5,6	7,8
Libia	5,8	6	7	7,4
Egipt	8,2	8,3	8,8	8,5
Iordania	6,9	6,7	7	7,1
Israel/Fâșia Gaza	9,5	9,6	7,6	9,8
Siria	8,3	6,3	9,2	9,3
Turcia	8	8,3	8,6	9
Liban	9	8,7	8,4	8,5

Tabelul nr. 5: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în Failed States Index, în perioada 2010-2013, din perspectiva scorului pentru indicatorul violența între grupuri

Cea mai notabilă agravare în planul legitimității statului

³⁶ Pentru detalii, a se vedea Cristina BOGZEANU, *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor navale ale României pe termen mediu și lung*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013, pp. 36-38.

este cunoscută de **Tunisia**. După înlăturarea regimului lui Ben Ali, la conducerea statului a fost ales un activist al drepturilor omului, dintr-un partid interzis înainte de 2011. Măsurile democratice, inclusiv menținerea naturii seculare a statului, refuzul de a face *sharia* principala sursă legală în noua constituție au atras critica într-un stat ai cărui cetățeni sunt în proporție de 98% musulmani. Mai mult, în 2013, unul dintre susținătorii drepturilor omului și al naturii seculare a statului, Mohamed Brahim, a fost asasinat, relevând astfel impasul politic în care se află Tunisia în prezent.

Astfel, în cazul Tunisiei, nemulțumirile legate de calitatea vieții sub regimul Ben Ali s-au transformat într-o criză în plan social, între susținătorii unui stat secular și grupurile care susțin un stat islamic. Scorul violenței între grupuri indică o înrăutățire substanțială (Tabelul nr. 5) și cel referitor la respectarea drepturilor omului și statul de drept (Tabelul nr. 6).

Scor Drepturile omului și statul de drept	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
State				
Algeria	7,6	7,5	7,4	7,7
Maroc	6,8	6,4	6,4	6,6
Tunisia	7,5	7,7	8,3	8,4
Libia	8,3	8,3	9	9
Egipt	8,2	8,3	9	9,6
Iordania	7	6,8	7,1	7,4
Israel/ Fâșia Gaza	7,8	7,9	7,3	7,6
Siria	8,8	8,6	9,4	9,5
Turcia	5,5	5,2	5,3	5,5
Liban	6,8	6,6	6,5	6,8

Tabelul nr. 6: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în *Failed States Index*, în perioada 2010-2013, din perspectiva scorului pentru indicatorul respectarea drepturilor omului și a statului de drept

În cazul **Libiei**, remarcabilă este urcarea cu mai bine de 50 de poziții în topul statelor eșuate, după revolta populară din 2011. Spre deosebire de Tunisia, mediul politic libian nu este

scindat între susținători ai statului secular și cei ai statului religios, deoarece majoritatea actorilor politici cade sunt de acord asupra naturii islamice a acestuia. Mai mult, Libia „a cunoscut cea mai radicală transformare politică, toți actorii luptându-se pentru același scop: schimbarea elitei politice și economice”³⁷.

În 2012, Consiliul Național Tranzițional (organismul care a condus Libia după moartea lui Gaddafi) de Congresul Național General, ales în mod democratic, pe principiul democrației reprezentative (60% din totalul parlamentarilor, restul de 40% fiind ocupate de candidați independenți). Totuși, Libia încă lucrează la proiectul constituțional, precum și la procedura elaborării și ratificării acesteia.

Nivelul ridicat de instabilitate al Libiei este dat de caracterul fragmentat al scenei politice interne, între liderii fostului regim, pe de o parte, și, de cealaltă, revoluționarii islamiști și non-islamiști, precum și în plan etnic. Practic, instabilitatea politică a Libiei este legată de dificultățile împărțirii puterii între actori, ceea ce o predispune la război civil³⁸. La toate acestea, se adaugă și aspectele legate de aparatul de securitate, extrem de bine dezvoltat în timpul lui Gaddafi, menit să îi susțină conducerea autoritară.

Cel mai mare nivel de instabilitate îl regăsim însă în **Egipt**. După înlăturarea lui Hosni Mubarak în 2011, Egiptul a fost condus, până la începutul lui 2012, de Consiliul Suprem al Forțelor Armate. În cursul anului 2012, a fost ales un parlament, iar funcția de președinte a fost ocupată, în urma alegerilor, de Mohamed Morsi, reprezentant al partidului Frăția Musulmană, urmat de elaborarea unei noi constituții. Ca președinte, Morsi și-a arogat puteri nelimitate, justificând necesitatea lor prin protejarea națiunii de revenirea liderilor

³⁷ Lurdes VIDAL, Moussa. BOUREKBA, Laura RUFALCO, *op. cit.*, 2013, p. 105.

³⁸ Margaret SLATTERY, „Ascensiunea Africii?”, în *Foreign Policy România*, nr. 35/2013, p. 73.

politici din regimul Mubarak și a promovat o constituție de factură islamistă.

În iulie 2013, în urma unor proteste masive împotriva lui Morsi, Consiliul Suprem al Forțelor Armate l-a înlăturat de la conducerea statului, acesta fiind înlocuit provizoriu de Adly Mansour. A fost demarată, în același timp, și o acțiune de represiune asupra Frăției Musulmane. În ianuarie 2014, a fost adoptată o nouă constituție, susținută de 98% din votanți.

Cu aceste evoluții în plan politic, încadrarea Egiptului în categoria statelor eșuate nu este inexplicabilă. Instituțiile politice, precum și cele juridice nu au încă o funcționalitate, motiv pentru care securitatea umană s-a deteriorat substanțial.

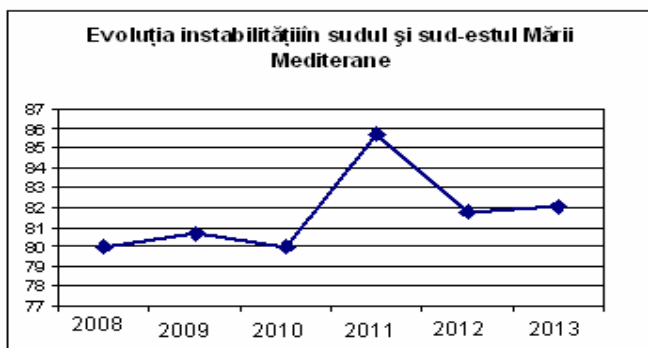

Figura nr. 3: Evoluția instabilității în vecinătatea mediteraneană a Europei

„Primăvara arabă” nu a adus, prin urmare, mai multă stabilitate în sudul și sud-estul Mării Mediterane, ci dimpotrivă (Figura nr. 3). Revoltele populare ce au marcat evoluțiile în planul securității din acest spațiu, începând cu finele anului 2010, au marcat începutul unei perioade de ample transformări în plan politic și social, în primul rând, a unei perioade de tranziție, care, în mod natural, nu poate echivala cu stabilitatea și creșterea nivelului securității. Totuși, pe termen lung, o gestionare adecvată a acestor fenomene politice și sociale poate favoriza formarea unui arc de stabilitate în această vecinătate

europăeană. Relevant în acest sens este faptul că, în marea parte a statelor vizate, scena politică este dominată de partide islamiste. În state cu o populație majoritar musulmană, democrația și alegerile libere au permis ascensiunea la putere a acestui tip de lideri, ceea ce face ca „emergența unor democrații stabile în regiunea arabă, acolo unde acest lucru se va întâmpla, poate sau nu să permită ascensiunea unor guverne pro-occidentale sau unor interlocutori prea puțin serioși și de încredere pentru guvernele occidentale”³⁹.

3.2. Dezvoltarea terorismului

Un alt aspect notabil generat de creșterea instabilității acestui spațiu este legat de problema terorismului internațional, Africa de Nord, în special Libia și Tunisia, cunoscând o amplificare a acestui fenomen după căderea regimurilor autoritare. Deși formațiunile teroriste nu au fost implicate în declanșarea și evoluțiile aferente „primăverii arabe”, instabilitatea ce a urmat revoltelor populare a constituit un teren favorabil pentru acțiunea acestora.

Un exemplu elocvent este Libia, unde vidul de putere rămas în urma căderii regimului lui Gaddafi, vulnerabilitatea instituțiilor de securitate națională care se află încă în curs de formare, precum și numărul mare de arme ajunse în mâinile populației sau a milițiilor locale și lipsa de control a granițelor au contribuit semnificativ la instabilitatea caracteristică acestor state.

Totodată, furturile și traficul ilegal de arme din Libia au avut un impact considerabil și asupra securității altor state din regiune, instabile politic și social în urma revoltelor populare. Astfel de exemple sunt Tunisia, Algeria și Egipt.

³⁹ Traducerea autoarei din Denis P. MERKLINGHAUS, „The root of the Uprising”, în *Military Technology*, No. 7/2012, p. 13.

Figura nr. 4: Fenomenul terorist în Africa de Nord

Sursa: Yonah ALEXANDER, *Terrorism in North Africa and the Sahel in 2012: Global Research and Implications*, Inter-University Center for Terrorism Studies, Potomac Institute for Policy Studies, US, February 2013, p. 2.

În Tunisia, ascensiunea islamismului politic, împreună cu respingerea valorilor occidentale de către salafii radicali, constituie o bază propice dezvoltării terorismului. În plus, forțele de securitate tunisiene au fost nevoite să intervină în diverse atacuri, precum și în situații de perturbare a ordinii sociale de către acțiunile formațiunilor religioase radicale⁴⁰.

Algeria se confruntă, de asemenea, cu o accentuare a fenomenului terorist pe fondul acțiunii Al Qaeda în Maghrebul Islamic, dar și al deteriorării securității în Mali, al traficului de arme din Libia. În Egipt, terorismul și extremismul violent s-au amplificat pe fondul instabilității politice. Numai în 2012, Ministerul de Interne de la Cairo⁴¹ raporta o creștere a crimelor cu 130%, a tâlhăriilor cu 350% și a răpirilor cu 145%.

Siria, situată pe primele locuri în ceea ce privește instabilitatea, constituie nu doar o bază de operare pentru rețelele teroriste, ci și unul dintre statele care continuă să ofere sprijin politic și economic acestora⁴².

Deși nu a fost afectat direct de fenomenul „primăvara arabă” și este angrenat în lupta contra terorismului, una dintre cele mai notabile amenințări pentru Israel, precum și pentru Fâșia Gaza și Cisiordania, este constituită de terorism. De această dată, este vorba despre organizații teroriste a căror manifestare precede revoltele populare, precum Hamas, Comitetele Rezistenței Populare, Jihadul Islamic Palestinian, precum și Hezbollah.

În plus, Tel Aviv trebuie să gestioneze și consecințele indirecte ale revoltelor populare. Având graniță comună cu Egipt și Siria, cele mai instabile state din regiunea Mediteraneană, riscul atacurilor teroriste a crescut sensibil. Siria se află în plin război civil, Egipt întrunește multe din

⁴⁰ ***, *Country Reports on Terrorism 2012*, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism, May 2013, p. 141.

⁴¹ Conform Mohamed El BARADEI, „State eșuate. Studiu de caz: Egipt”, în *Foreign Policy România*, nr. 35/2013, p. 68.

⁴² Ibidem, pp. 199-200.

caracteristicile unui stat eșuat și este, în același timp, spațiu de tranzit pentru traficul ilegal de arme din Libia, ceea ce reprezintă un teren propice pentru dezvoltarea organizațiilor teroriste, mai ales a celor afiliate sau susținute de Al Qaeda⁴³.

Arcul de instabilitate din Africa de Nord (Figura nr. 4) reprezintă o sursă de insecuritate nu doar pentru acest spațiu în sine, cât și pentru Europa și SUA, precum și pentru interesele acestora în sudul și sud-estul Mării Mediterane.

3.3. Securitatea economică a vecinătății sudice a Europei după „primăvara arabă”

În mod firesc, un spațiu atât de instabil din perspectivă politică și socială, cu state aflate în plin proces de tranziție și redefinire a organizării, nu poate furniza un mediu adecvat dezvoltării economice. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în cazul statelor mediteraneene ne-europene, securitatea economică se definește în raport cu două șocuri strategice⁴⁴ – criza economică și financiară mondială și „primăvara arabă” –, ambele generând efecte nefaste notabile.

Capitalismul sălbatic a fost una dintre principalele surse de nemulțumire care au fundamentat amplele mișcări populare din 2010 și 2011 în sudul Mediteranei. Prin urmare, redefinirea sistemelor economice, măsurile orientate către răspunsul la nevoile populației fac parte din procesul de tranziție prin care acest spațiu trece. De cele mai multe ori, o reconsiderare completă, pe principii democratice, a rolului cetățenilor în aceste state, nu a fost considerată posibilă fără a fi precedată de o reconsiderare a rolului lor în plan economic⁴⁵.

⁴³ ***, *The Military Balance 2013*, Chapter Seven: Middle East and North Africa, Routledge Publishinghouse, London, 2013, p. 363.

⁴⁴ Stan ANTON, „Delimitări conceptuale privind șocul strategic și surprinderea strategică”, în *Impact Strategic*, nr. 1[46]/2013, pp. 59-69.

⁴⁵ ***, *Europe, the Mediterranean and the Arab Spring: Crisis as an Opportunity, Report of the EuroMeSCo Annual Conference 2012*, Barcelona, p. 3, <http://www.euromesco.net/images/assembly/reportannual-conference2012.pdf>, accesat la 12 ianuarie 2014.

Totuși, nici în acest plan, restructurarea nu este facilă din pricina birocrăției ineficiente, a persistenței structurilor din timpul vechilor regimurilor, a caracterului extrem de limitat al sectorului privat în cadrul economiilor din aceste state și a dependenței angajărilor de sectorul public etc. Analiza statisticii privind sărăcia și declinul economic relevă două aspecte notabile (Tabelul nr. 7). Primul se referă la faptul că situația economică nu a cunoscut o deteriorare, cât, mai degrabă, o stagnare în majoritatea acestor state, cea mai mare rată de creștere a coeficientului sărăciei și declinului economic fiind înregistrată de Egipt.

Scor sărăcie și declin economic	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
State				
Algeria	5,1	5,2	5,5	5,8
Maroc	6,5	6	5,6	5,3
Tunisia	5	5	5,5	6
Libia	5,3	4,6	5,5	5
Egipt	6,8	6,5	7,1	8,2
Iordania	6,2	5,8	6,4	6,5
Israel/ Fâșia Gaza	4,4	4,3	6,6	3,7
Siria	6,3	5,8	6,3	6,4
Turcia	5,8	5,5	5,6	5,3
Liban	6,1	5,7	5,5	5,3

Tabelul nr. 7: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în Failed States Index, în perioada 2010-2013, din perspectiva scorului pentru indicatorul nivelul de sărăcie și declinul economic

Al doilea aspect este relativa stabilitate a Libiei, pe care o putem atribui rolului jucat de exportul de resurse energetice, care a permis obținerea unui coeficient chiar puțin mai mare decât cel din înregistrat înainte de războiul civil și căderea regimului lui Gaddafi. Este un exemplu elocvent pentru rolul intervenției externe, mai ales în plan economic. De pildă, China, importator de hidrocarburi din Libia încă din timpul regimului Gaddafi, și-a oferit susținerea pentru reconstrucția. Un motiv pentru aceasta poate fi regăsit în nevoia de a restabili

cursul normal al exporturilor de petrol din acest stat, dat fiind că escaladarea violențelor au afectat considerabil exporturile de petrol, producția scăzând de la 1,6 milioane de barili pe zi la doar 100.000 de barili pe zi⁴⁶. Reluarea activităților din domeniul petrolier în Libia este cu atât mai importantă cu cât și alte state exportatoare de petrol se confruntă cu crize interne ce paralizază activitățile în acest domeniu.

Un factor important în termeni economici este, în cazul acestor state, sprijinul financiar extern. În capitolul anterior, am făcut referire la sprijinul financiar acordat de UE reformei statelor ce au fost în centrul evenimentelor corelate „primăverii arabe” și la adoptarea principiului „more for more”, în virtutea căruia statele care vor înregistra cele mai mari succese pe această linie vor fi cele care vor primi o finanțare și mai consistentă din partea Bruxelles. Totuși, această politică orientată spre maximizarea rezultatelor investițiilor poate contribui la adâncirea decalajelor între nivelurile de dezvoltare economică și politică a acestor state.

În plus, alocarea ajutoarelor financiare pentru statele din nordul Africii era inegală și anterior revoltelor populare⁴⁷. Analizând patru modele de alocare a finanțării pentru statele neeuropene riverane Mării Mediterane (în funcție de interesele actorilor donatori, de nevoile beneficiarilor, buna guvernare și reformele economice), sursa citată concluzionează că modelul reformelor economice oferă cea mai bună explicație pentru aceste oscilații. Astfel, Iordania, Liban, Maroc și Tunisia au beneficiat de sprijin financiar din partea UE într-o măsură mult mai mare decât Algeria, Egipt și Siria. Practic, sprijinul UE s-a concentrat asupra promovării reformelor menite să contribuie la

⁴⁶ Conform Toni JOHNSON, *Oil's Trouble Spots*, Council of Foreign Relations, <http://www.cfr.org/middle-east/oils-trouble-spots/p17068>, accesat la 10 decembrie 2013.

⁴⁷ Vicky REYNAERT, „Explaining EU Aid Allocation in the Mediterranean: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis”, în *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 3, November 2011, pp. 405-426

dezvoltarea economiei de piață. În plan politic, singura condiție suficientă pentru a beneficia de acest sprijin era constituită de controlul corupției. În aceste condiții, în opinia noastră, este de așteptat ca principiul „more for more” să lucreze tot în sprijinul statelor mediteraneene neeuropene care au beneficiat de finanțarea UE.

State \ Scor intervenții externe	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
Algeria	5,7	5,3	5,5	5,2
Maroc	4,3	4,9	5,2	4,9
Tunisia	3,7	4,8	6	6,3
Libia	4,8	4,4	9	8,8
Egipt	7,8	7,8	8	7,7
Iordania	6,7	6,8	6,5	6,2
Israel/ Fâșia Gaza	7,8	7,8	7	7,7
Siria	5,8	5,5	7,9	8,1
Turcia	6	5,6	5,9	5,6
Liban	8,1	8	7,7	8,3

Tabelul nr. 8: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în *Failed States Index*, din perioada 2010-2013, din perspectiva scorului pentru indicatorul intervenții externe

De pildă, Egipt a fost unul dintre statele care a primit finanțare din partea UE într-o măsură mai mică. În plus, stabilitatea sa este extrem de precară în prezent nu doar din perspectivă politică și socială, ci și economică, dat fiind că a fost condus timp de aproape un an de Consiliul Suprem al Forțelor Armate, un for care nu avea competențe pentru a genera stabilitate în plan economic. În viziunea acestui for, stabilitatea macroeconomică avea mai puțină importanță decât câștigarea acceptării guvernării sale și a unui minimum de stabilitate politică, menit să constituie fundamentul pentru tranziția la o guvernare civilă⁴⁸. În acest context, stabilitatea

⁴⁸ Robert SPRINGBORG, „The Political Economy of the Arab Spring”, în *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 3, November 2011, pp. 427-428.

economică a Egiptului a cunoscut o deteriorare constantă și abruptă în anii ce au urmat revoltelor populare.

Una dintre principalele cauze pentru această situație a constituit-o destinul politic al Egiptului după apogeul revoltelor din 2011. Mediul politic al țării nu putea garanta o utilizare profitabilă a fondurilor primite. Acesta este motivul pentru care, în acest caz, donațiile au avut chiar tendința de scădea, SUA fiind singurul actor care a menținut o relativă constanță, furnizând aproximativ 20% din totalul sprijinul financiar primit de Cairo⁴⁹.

UE nu este unicul susținător financiar al acestor state care, în marea lor parte, depind din punct de vedere economic de actorii europeni. Excepții de la această regulă ar fi Algeria și Libia ale căror resurse de petrol le conferă un anumit grad de independență de ajutorul financiar extern, ceea ce nu înseamnă că nu au primit sprijin din exterior.

Majoritatea statelor ne-europene mediteraneene sunt foste colonii ale unor state europene. Analizând datele furnizate de CIA World Factbook⁵⁰, se poate observa că volumul exporturilor/importurilor statelor sud-mediteraneene este mult mai mare către/dinspre statele sub autoritatea cărora s-au aflat în postura de colonii, decât către alte state europene. Spre exemplu, Tunisia, scena confruntării intereselor Franței și ale Italiei încă din secolul al XIX-lea, exportă 26,3% din bunuri către Franța și 16% către Italia. Cel mai mare partener de import este Franța (20,2%), urmată de Italia (16,9%).

Similar poate fi analizat și sprijinul financiar acordat de către aceste state fostelor lor colonii, ajutor care, de multe ori, îl depășește pe cel dat de UE. Un exemplu elocvent în acest sens este Franța, al cărei sprijin financiar, în cadre bilaterale, pentru Maroc, Tunisia și Algeria îl depășește de departe pe cel oferit

⁴⁹ Pentru detalii, a se vedea Kristina KAUSCH, *op. cit.*, 2013, pp. 19-20.

⁵⁰ Pentru această parte a analizei, au fost utilizate datele furnizate de CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, accesat la 15 ianuarie 2014.

de Bruxelles. De fapt, datele indică faptul că după revoltele populare din 2011, Franța este unicul actor european a cărui susținere financiară pentru aceste state a crescut semnificativ⁵¹.

Și în ceea ce privește investițiile străine, se poate observa o fluctuație a datelor, strâns legată nu doar de situația ce a precedat revoltele din 2011, ci și de cursul evoluției politice ulterioare.

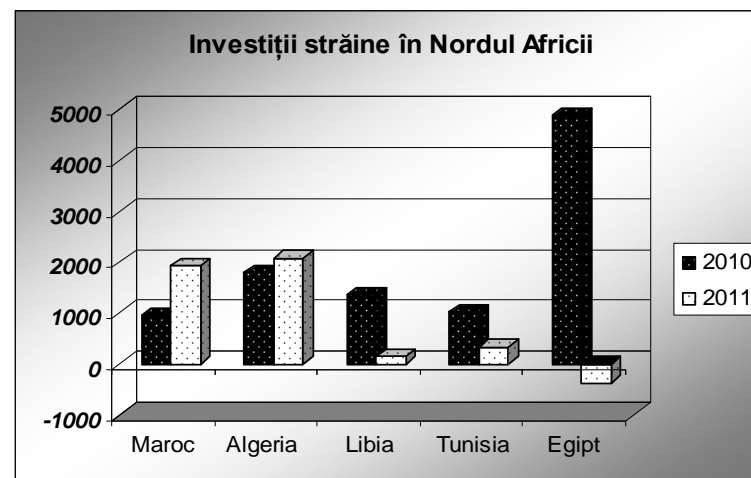

Figura nr. 5: Evoluția investițiilor străine în milioane de dolari americani în Nordul Africii înainte și după „primăvara arabă”⁵²

Investițiile străine sunt necesare nu doar pentru infuzia de capital în aceste state, ci și pentru crearea de locuri de muncă, dar instabilitatea acestor țări le face prea puțin atractive pentru investitori. Acesta este și motivul pentru care investițiile în statele puternic instabile au scăzut dramatic, dar au crescut ușor în cele ce s-au bucurat de un grad mai consistent de stabilitate politică.

⁵¹ Kristina KAUSCH, *op. cit.*, 2013, p. 20.

⁵² Figura constituie prelucrarea datelor furnizate de Banca Mondială și regăsite și în Kristina KAUSCH, *op. cit.*, 2013, p. 21.

În concluzie, în ceea ce privește evoluția în plan economic a statelor mediteraneene neeuropene, putem identifica două categorii de actori. Cei care nu au fost direct influențați de „primăvara arabă”, a căror economie a stagnat. Aceia care au fost influențați puternic de revoltele populare și nu au reușit să dezvolte o relativă stabilitate în plan politic, ceea ce a dus la o creștere majoră a instabilității și în plan economic.

3.4. Dimensiunea militară a securității actorilor din sudul și sud-estul Mării Mediterane

În analiza dimensiunii militare a securității actorilor sud și sud-est mediteraneeni, considerăm necesară evoluția a două aspecte centrale în acest sens: riscul de conflict militar și dezvoltarea unui aparat de securitate capabil să garanteze interesele vitale ale acestor actori.

Dezvoltarea unui aparat de securitate viabil și stabil constituie una dintre condițiile *sine qua non* pentru evoluția acestor actori către stabilitate. În genere, după cum am menționat anterior, toate statele în care revoltele populare din 2011 au generat schimbări de sistem politic, au fost state autoritare, în care aparatul de securitate era frecvent utilizat pentru suplinirea lipsei legitimității regimurilor conducătoare, deci, orientate semnificativ către controlul populației⁵³.

Construcția unor instituții de securitate, care să se bucure de legitimitate, constituie un factor-cheie pentru obținerea stabilității în aceste state. Deși, în toate statele din acest spațiu, securitatea și apărarea sunt caracterizate de un nivel înalt de risc asociat corupției, precum și de o concentrare slabă asupra mijloacelor de a contracara corupția în acest plan⁵⁴, evoluția lor după 2011 diferă din multiple perspective.

⁵³ Pentru detalii, a se vedea Teodor FRUNZETI, *op. cit.*, 2012, pp. 95-100.

⁵⁴ Transparency International UK, Defence and Security Programme, *Middle East and North Africa Report. Government Defence Anti-Corruption Index 2013*, p. 14, <http://government.defenceindex.org/sites/default/files/document/s/GI-mena-report-en.pdf>, accesat la 10 februarie 2014.

În primul rând, putem identifica o serie de state al căror coeficient referitor la dezvoltarea aparatului de securitate a stagnat sau chiar a avut o ușoară tendință de îmbunătățire (Tabelul nr. 9). În rândul acestora se înscriu Liban, Iordania, Israel, Turcia, Maroc și Algeria. Cu excepția Algeriei, niciunul dintre aceste state nu a fost afectat direct de către fenomenul „primăverii arabe”.

State \ Scor aparat de securitate	Index 2010	Index 2011	Index 2012	Index 2013
Algeria	7,5	7,2	7,1	7,4
Maroc	5,4	5,9	6,6	6,3
Tunisia	6,5	7	7,5	7,2
Libia	5,2	5,9	9	8,9
Egipt	6,5	6,8	7	7,3
Iordania	5,9	6	5,7	5,8
Israel/ Fâșia Gaza	6,5	7	5,9	7,1
Siria	7,6	7,5	8,5	9,8
Turcia	7,4	4	7,7	7,9
Liban	8,9	8,7	8,4	8,5

Tabelul nr. 9: Evoluția locului statelor din sudul și sud-estul Mediteranei în *Failed States Index*, în perioada 2010-2013, din perspectiva scorului pentru indicatorul aparatul de securitate

De asemenea, nu lipsit de importanță este, în opinia noastră, faptul că unul din cele șase state enumerate mai sus este stat membru al NATO (Turcia), iar alte patru sunt aliate ale SUA, sprijinite de aceasta, inclusiv din perspectiva dezvoltării și profesionalizării forțelor armate. În speță, este vorba despre Israel, Iordania, Maroc și Egipt.

În ceea ce privește dimensiunea militară a securității, în **cazul Israelului** este necesar să pornim de la ideea că, în ciuda absenței unor dovezi concrete, se presupune că deține arme de distrugere în masă, inclusiv arma nucleară. De asemenea, Israelul are una dintre cele mai dezvoltate forțe armate din regiune, înzestrate cu echipamente militare sofisticate. În plus, starea de alertă permanentă în care se află Israelul încă de la

formarea ca stat în ceea ce privește conflictele din Fâșia Gaza și Cisiordania, precum și cele cu Liban sau în relațiile tensionate cu Iran, legate de dezvoltarea de echipament militar nuclear, a favorizat menținerea motivației militarilor.

Un rol major în nivelul atins de dezvoltarea armatei israeliene aparține parteneriatului dintre Tel Aviv și Washington. Conform datelor oficiale, din 1949 până în prezent, SUA au acordat ajutor financiar Israelului în valoare totală de peste 118 miliarde de dolari, majoritatea acestui capital fiind orientat către domeniul militar (aproximativ 99,5% în 2013)⁵⁵.

Totodată, Israel este unul dintre statele care cunoaște riscuri și amenințări notabile, ceea ce justifică și investițiile masive în domeniul militar. În primul rând, este vorba despre dezvoltarea de echipament militar nuclear de către Teheran, ceea ce determinat liderii israelieni să se pregătească în acest sens. În al doilea rând, este vorba despre repercutarea consecințelor „primăverii arabe” asupra securității Israelului, acesta având graniță comună cu două dintre cele mai instabile state în acest sens – Egipt și Siria. Cei doi factori cu influență majoră asupra contextului strategic al Israelului pot genera consecințe negative asupra procesului de pace din Orientul Mijlociu⁵⁶, ceea ce ar prelungi starea conflictuală în care se regăsește acest actor pe termen lung. De asemenea, conform sursei citate, cele două aspecte strategice de importanță majoră sunt utilizate și ca justificare a solicitării unui buget pentru apărare de către Israel încă și mai consistent.

Aportul „primăverii arabe” la creșterea insecurității Israelului se manifestă, în primul rând, prin dezvoltarea terorismului. Un conflict direct cu Egipt este puțin probabil

---

⁵⁵ Jeremy M. SHARP, *US Foreign Aid to Israel*, Congressional Research Service Report for Congress, 11 April 2013, p. 26, <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>, accesat la 9 februarie 2014.

⁵⁶ ***, *The Military Balance 2013*, Chapter Seven: Middle East and North Africa, Routledge Publishinghouse, London, 2013, p. 363.

având în vedere starea economică și politică a acestuia, dar dependența lui de capitalul SUA. Cu toate acestea, amploarea pe care a căpătat-o terorismul, precum și creșterea numărului de astfel de incidente, a determinat liderii politici să acorde o mai mare importanță contracarării acestui fenomen.

În ceea ce privește **Libanul**, cele mai notabile forțe militare sunt cele ale Hezbollahului, suficient de bine dezvoltate pentru a constitui o amenințare pentru Israel.

Cele mai mari provocări în ceea ce privește dimensiunea militară a securității se află, însă, la nivelul statelor care, în prezent, se află în plin proces de tranziție în urma revoltelor populare din 2011. În aceste cazuri, putem vorbi despre persistența riscurilor și amenințărilor de natură militară, mai ales de origine internă, cât și despre incompleta dezvoltare a capacității instituțiilor de securitate și apărare de a gestiona optim această etapă și de a oferi protecție cetățenilor.

În **Egipt**, armata a avut o contribuție majoră în gestionarea procesului de tranziție dinspre regimul lui Mubarak către o nouă formă de organizare politică. Practic, întregul destin al Egiptului după revoltele din 2011 a constat într-o trecere a autorității guvernamentale din mâinile militarilor în cele ale civililor.

O situație similară o putem întâlni și în cazul Algeriei, unde militarii dețineau și continuă să dețină controlul asupra marilor companii. În aceste cazuri, „primăvara arabă” nu a destructurat sau eliminat vechile structuri militare, ci le-a consolidat⁵⁷. Militarii continuă să aibă un statut privilegiat, inclusiv în domeniul economic, multe dintre companii și industrii, inclusiv cele petroliere și de transport, fiind controlate de aceștia, fără a fi supuse și controlului parlamentar. Practic, în acest caz, revoltele populare au dus la consolidarea pârghiilor de influență ale acestor structuri. În plus, nu se poate vorbi, la nivelul forțelor armate egiptene, despre o reformă reală.

---

⁵⁷ Ibidem.

În condițiile în care militarii au puternice interese și pârgii de acțiune financiară, Consiliul Suprem al Forțelor Armate a menținut o influență notabilă și după căderea regimului lui Mubarak, iar legislația în domeniu nu este suficientă și nici operațională, Egiptul fiind încadrat în categoria statelor cu cel mai mare risc de corupție în indexul realizat de Transparency International UK⁵⁸. Alături de **Egipt**, în aceeași categorie critică a riscului de corupție sunt încadrate și Siria, Libia și Algeria. Plasarea Siriei între statele caracterizate de corupție în domeniul securității și apărării este explicabilă în contextul războiului civil care, la momentul redactării prezentului studiu, se află încă în curs de desfășurare.

Lipsa deplină a controlului civil, a legitimității structurilor de securitate, a transparenței în ceea ce privește cheltuielile militare, a legislației, gradul mare de influență, faptul că guvernul se bazează, în primul rând, pe grupuri armate ai căror membri provin din secta minoritară a președintelui, precum și că aceste grupuri acționează complet în afara legii plasează **Siria** în categoria critică a riscului de corupție în planul securității și apărării⁵⁹. Coeficientul obținut în ceea ce privește calitatea aparatului de securitate în Indexul Statelor Eșuate (9,8) confirmă concluziile acestei analize.

În plus, în Siria revoltele populare nu au luat încă sfârșit. Regimul lui Bashar al Assad nu a fost înlăturat, dar forțele care se opun acestuia controlează zone extinse ale țării. Estimările⁶⁰ indică faptul că, de la începutul războiului civil, Siria a pierdut aproape jumătate din forța declarată înainte de

---

⁵⁸ Pentru detalii, a se vedea *Government Defence Anti-Corruption Index, Egypt*, April 2013, <http://government.defenceindex.org/results/countries/egypt>, accesat la 4 februarie 2013.

⁵⁹ Pentru detalii, a se vedea *Government Defence Anti-Corruption Index, Syria*, April 2013, <http://government.defenceindex.org/results/countries/syria>, accesat la 4 februarie 2013.

⁶⁰ ***, *The Military Balance 2013*, Chapter Seven: Middle East and North Africa, Routledge Publishinghouse, London, 2013, p. 403.

acesta, în principiu din cauza numărului mare de morți și răniți, dar și a cererilor de azil politic și dezertărilor.

După căderea regimului lui Gaddafi, aparatul de securitate și apărare al **Libiei** a intrat într-un amplu proces de reformare. Similar situației din Egipt, și în acest caz, militarii dețin controlul asupra afacerilor petroliere, fapt ce contribuie, în prezent, la instabilitatea în plan economic, dar și la dificultățile de a gestiona corupția de tip financiar din structurile de securitate și apărare⁶¹.

Practic, după încheierea războiului civil din 2011, armata națională a Libiei, aflată sub controlul lui Gaddafi și menită să asigure controlul populației, a încetat să existe ca forță armată organizată, fiind complet înlocuită cu o nouă structură de forțe. Dincolo de dificultățile aferente procesului de restructurare a forțelor armate, guvernul de la Tripoli trebuie să gestioneze și numeroasele brigăzi și miliții, ce s-au dezvoltat în timpul războiului civil și care nu acționează sub conducerea autorităților centrale, ci sub cea a liderilor din orașele în care au luat naștere⁶². Mai mult, Libia se confruntă și cu o amplă dezvoltare a traficului de armament și persoane, de multe ori ajungându-se la conflicte între bandele criminale.

În **Tunisia**, forțele armate sunt slab echipate și antrenate. În timpul regimului lui Ben Ali, ele au fost izolate de restul instituțiilor statului, acesta preferând să asigure securitatea cu ajutorul serviciilor de securitate și milițiilor din cadrul ministerului de interne⁶³, prevenind astfel situația în care, având prea multă putere și influență, militarii ar fi

---

⁶¹ Pentru detalii, a se vedea *Government Defence Anti-Corruption Index, Libya*, April 2013, <http://government.defenceindex.org/results/countries/lybia>, accesat la 4 februarie 2013.

⁶² ***, „Libya. The Party and the Handover”, în *The Economist*, 23 February 2013, <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21572243-country-still-struggling-move-ahead-party-and-handover>, accesat la 12 februarie 2014.

⁶³ ***, *The Military Balance 2013*, Chapter Seven: Middle East and North Africa, Routledge Publishinghouse, London, 2013, p. 353.

amenințat poziția în stat a lui Ben Ali. Prin urmare, rolul militarilor în timpul regimului autocratic a fost mai degrabă redus și marginal, nebeneficiind de avantaje în plan politic și economic, precum în cazul Egiptului, Libiei sau Tunisiei. Însă, militarii au avut o contribuție notabilă în cadrul revoltelor din 2011, când au refuzat să tragă în protestatari, precum și în gestionarea securității la granița cu Libia, atunci când criza din acest stat a escaladat către război civil. Totodată, este atrasă atenția⁶⁴ că, deși militarii tunisieni aveau mai mult de câștigat din schimbarea instituțională, din tranziția spre democrație, atașamentul lor față de aceste valori nu ar trebui supraevaluat, fiind, de fapt, tot rezultatul unor calcule politice.

Totuși, lipsa coeziunii dintre regimul lui Ben Ali și forțele armate face ca, în prezent, acestea să fie încadrate în categoria de risc înalt⁶⁵ din această perspectivă. În cazul Tunisiei, ca și în Egipt, sprijinul oferit de forțele armate protestatarilor și, ulterior, noilor guverne create pot constitui premise pentru dezvoltarea unor relații între civili și militari de tip democratic. Nu trebuie, însă, minimizat, caracterul profund instabil al regiunii, în care tranziția poate fi ușor deturnată de la cursul așteptat.

---

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Pentru detalii, a se vedea *Government Defence Anti-Corruption Index, Tunisia*, April 2013, <http://government.defenceindex.org/results/countries/tunisia>, accesat la 4 februarie 2013.

CONCLUZII

Este dificil de apreciat dacă inițiativele de cooperare în plan politic, social și economic lansate de UE în statele mediteraneene neeuropene au contribuit la manifestarea „primăverii arabe”. În opinia noastră, existența unei legături între politicile UE în ceea ce privește securitatea și dezvoltarea democratică a spațiului mediteranean și revoltele populare ar constitui o exagerare a eficienței acestora nu doar din cauza curențelor deja demonstrate, ci și din cauză că aceste mișcări își au originea în plan social.

În plus, puterea *soft* a UE a scăzut încă și mai mult în contextul crizei economice și financiare și aceasta în condițiile în care, din punctul de vedere al politicii externe, acțiunea Uniunii era apreciată de mult ca fiind prea puțin semnificativă. Totuși, având în vedere reorganizarea priorităților strategice ale SUA⁶⁶, este de așteptat ca presiunea asupra UE de a contribui la stabilizarea vecinătății sudice să crească. Totodată, studiul de față demonstrează menținerea unor interese strategice ale Washingtonului în regiune, în virtutea relațiilor bilaterale de parteneriat cu actori din acest spațiu.

Regiunea euromediteraneeană există mai mult la nivel declarativ, aspirațional, dat fiind că nu întrunește decât condiția interdependenței în planul securității, fiind caracterizată, în continuare, de ample decalaje în plan economic, social, politic și militar. Practic, este un spațiu în care interacțiunile dintre actori ce fac parte din regiuni distincte sunt mult mai intense pe fondul existenței unor probleme comune.

În plus, analiza realizată în capitolul 3 a relevat existența unor decalaje în termeni de dezvoltare politică, socială, economică și militară chiar în cadrul spațiului sud și sud-est european. Spre exemplu, Israel a rămas relativ izolat de

---

⁶⁶ Pentru detalii, a se vedea Cristina BOGZEANU, *Relația NATO-UE față de determinarea polilor de putere*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013.

evenimentele ce au marcat destinul statelor vecine. În funcție de modul de gestionare a mediului politic, social și economic imediat după apogeul crizelor interne, statele din această zonă se bucură de grade diferite de stabilitate și dezvoltare, mergând de la încadrarea în topul statelor eșuate (Siria și Egipt) către menținerea unei relative stabilități (Algeria).

În acest context, actorii externi, sprijinul acordat reformelor în plan politic, economic, social și militar joacă un rol major nu doar în dezvoltarea acestor state, ci și în menținerea unui echilibru în spațiul euromediterranean.

„Primăvara arabă” a generat, în primă instanță, pe termen scurt și mediu, o amplificare a arcului de instabilitate din sudul Mării Mediterane. Pe termen lung, procesul de tranziție care, în prezent, contribuie la menținerea acestei instabilități, poate duce la concretizarea unor oportunități de consolidare a cooperării în spațiul euromediterranean și de dezvoltare a stabilității și creștere a securității.

Revolte populare din MENA nu doar au determinat accentuarea instabilității în vecinătatea sudică a UE, ci și formarea unor noi entități politice. Cu excepția Siriei, care încă trăiește „primăvara arabă”, a statelor unde regimurile au reușit să ofere suficiente concesii protestatarilor (Maroc) sau a statelor care funcționau deja ca democrații (Israel), aceste evenimente au marcat începutul unor schimbări radicale. Practic, avem de a face cu alte state-națiuni în sudul Mediteranei, cu interese distincte față de cele din 2010.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, *Country Reports on Terrorism 2012*, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism, May 2013.
2. ***, *Europe, the Mediterranean and the Arab Spring: Crisis as an Opportunity, Report of the EuroMeSCo Annual Conference 2012*, Barcelona, <http://www.euromesco.net/images/assembly/reportannualconference2012.pdf>, accesat la 12 ianuarie 2014.
3. ***, *The Military Balance 2013*, Chapter Seven: Middle East and North Africa, Routledge Publishinghouse, London, 2013.
4. ***, *Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference, 27-28 November 1995*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf, accesat la 2 Decembrie 2013.
5. ***, *Mediterranean Yearbook 2013*, European Institute of the Mediterranean, http://www.iemed.org/publicacions-en/historic-de-publicacions/anuari-de-la-mediterrania/sumaris/sumari-de-lanuari-iemed-de-la-mediterrania-2013?set_language=en, accesat la 14 ianuarie 2014.
6. ADLER, Emanuel; CRAWFORD, Beverly, „Constructing a Mediterranean Region: A Cultural Approach”, Conferința „The Convergence of Civilizations? Constructing a Mediterranean Region”, Lisabona, Mai 2002, <http://ies.berkeley.edu/research/MeditAdlerCrawford.pdf>, accesat la 6 ianuarie 2014.
7. ALEXANDER, Yonah, *Terrorism in North Africa and the Sahel in 2012: Global Research and Implications*, Inter-University Center for Terrorism Studies, Potomac Institute for Policy Studies, US, February 2013.
8. JÜNEMAN, Annette (ed.), *Euro-Mediterranean Relations after September 11. International, Regional and Domestic Dynamics*, Frank Cass Company Ltd., London, 2004.
9. ANTON, Stan, „Delimitări conceptuale privind șocul strategic și surprinderea strategică”, în *Impact Strategic*, nr. 1[46]/2013, pp. 59-69.
10. ARCHICK, Kristin; MIX, Derek E., *The United States and Europe: Responding to Change in Middle East and North Africa*, Congressional Research Service Report for the Congress, June 2013, <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R43105.pdf>, accesat la 6 ianuarie 2014.
11. CALLEYA, Stephen and WOHLFELD, Monika (eds.), *Change and Opportunities in the emerging Mediterranean*, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, Gutenberg Press, Malta, 2012.
12. EL BARADEI, Mohamed, „State eșuate. Studiu de caz: Egipt”, în *Foreign Policy România*, nr. 35/2013.
13. FRUNZETI, Teodor, „Good governance and human security”, în *Book of Proceedings International Conference on EU and Black Sea Regions. Challenges and Opportunities for a Multilateral Cooperation*, Mineo Giovanni Editore, 2012, pp. 95-110.

14. HÄNGGI, Heiner, „Interregionalism: Empirical and Theoretical Perspectives”, Paper prepared for the workshop „Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration in the Americas”, Los Angeles, 18th May 2000, accesat on-line la <http://www.cap.uni-muenchen.de/transatlantic/download/Haenggi.PDF>, la 10 decembrie 2013.
15. KOSTLER, Ariane; ZIMMEK, Martin, *Elements of Regional Integration*, Baden-Baden, 2008.
16. MERKLINGHAUS, Denis P., „The root of the Uprising”, în *Military Technology*, no. 7/2012.
17. PANEBIANCO, Stefania, *The EU Involvement in the Mediterranean: changing priorities and strategies?*, http://studium.unict.it/dokeos/2012/courses/1001282C1/document/panebianco_ISIG2008.pdf, accesat la 9 decembrie 2013.
18. REYNAERT, Vicky, „Explaining EU Aid Allocation in the Mediterranean: A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis”, în *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 3, November 2011.
19. SARCINSCHI, Alexandra; BĂHNĂREANU, Cristian, *Procesul de regionalizare a României și securitatea națională*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.
20. SCHULTZ, Richard H. Jr.; GODSON, Roy; QUESTER, George H. (ed.), *Security Studies for the 21st Century*, Brassey's Publishinghouse, Dulles, 1997.
21. SHARP, Jeremy M., *US Foreign Aid to Israel*, Congressional Research Service Report for Congress, 11 April 2013, <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf>, accesat la 9 februarie 2014.
22. SLATTERY, Margaret, „Ascensiunea Africii?”, în *Foreign Policy* România nr. 35/2013.
23. SNYDER, Craig A., *Contemporary Security and Strategy*, Palgrave and MacMillan, New York, 2008.
24. SPRINGBORG, Robert, „The Political Economy of the Arab Spring”, în *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 3, November 2011.
25. WHITE, Brian; LITTLE, Richard; SMITH, Michael, *Issues in World Politics*, MacMillan Press Ltd., London, 1997.
26. CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, accesată la 15 ianuarie 2014.
27. Transparency International UK, *Defence and Security Programme, Government Defence Anti-Corruption Index 2013*, <http://government.defenceindex.org>, accesat la 10 februarie 2014.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor: *Daniela RĂPAN*

Lucrarea conține 60 pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail: editura@unap.ro

Tel.: 319.48.80/453; 245

Fax: 021/319.59.69